

Juha Pihkala

Apostolisen uskon tunnustaminen nykyajassa

Esitelmä Suomen evankelisluterilaisen kirkon ja Venäjän ortodoksisen kirkon yhdeksänsissä teologisissa neuvotteluissa

Johdanto

Olen rakentanut tämän esitelmäni eräänlaiseksi seppeleeksi: Aluksi piirrän lyhyen hahmotelman siitä, millaiseksi ymmärrän sen ajan, jota juuri nyt kutsutaan "nykyajaksi". Sen jälkeen erittelen jonkin verran sanojen "tunnustaminen" ja "tunnustus" merkityskenttiä. Kolmanneksi käyn pohtimaan keskeisiä uskon "apostolisuuteen" liittyviä kysymyksiä sekä otan joitakin esimerkkejä siitä, miten apostolisen uskon tunnustaminen on eri aikoina ymmärretty. Tarkastelutapani on siinä sekä historiallinen että hermeneuttinen. Tämä on esitelmäni laajin jakso. Lopuksi palaan taas omaan aikaamme ja yritän sanoa jotakin apostolisen uskon tunnustamisesta nimen omaan nykyajassa. Painopisteeni on siinäkin hermeneuttinen. Yritän siis hahmotella enemmänkin periaatteita kuin lausua joitakin hyvin konkreettisia apostolisen uskon sisältöä koskevia asioita. Tietysti sisältö on koko ajan mukana.

1. Nykyaika

"Uusi maailma lähestyy meitä, vanha on katoamassa."

Nämä sanat voisivat hyvinkin olla joltain aikamme tulevaisuudentutkijalta, joka yrittää hahmottaa ja ennakoida sitä muutosta, mikä juuri nyt on meneillään. Ne on kuitenkin lausunut Caspar Schwenkfeld vuonna 1528. Keskiajan yhtenäinen maailma oli hajonnut, kaikki oli liikkeessä, sekä talous että elämän arvot. Ehkä ensimmäistä kertaa hellenistisen ajan

jälkeen ainakin osan ihmisistä valtasi eräänlainen globaalinen tietoisuus. Ei ihme, että juuri noista vuosista lasketaan Uuden ajan alkaneen. Oli kysymys syvästä murroksesta. Elämäntunto oli sellainen, jota me kutsuisimme moderniksi. Muutoksen keskellä ihminen kokee selvimmin käsitteen nykyaika.

Omalle ajallemme on tyypillistä tietoisuus koko maailmasta. Tietysti samantapainen elämäntunto vallitsi myöhäisantiikin aikana ja Uuden ajan alussa, mutta milloinkaan aikaisemmin ei maailma ole ollut niin kokonaisesti ja reaaliajassa miljardien ihmisten tietoisuudessa, kuin juuri nyt. Sen on saanut aikaan globaalisesti levittäytynyt teknis-tieteellinen kulttuuri sekä sen luoman informaatiotekniikan synnyttämä tietotulva, joka virtaa radion välityksellä myös kolmannen maailman lukutaidottomille massoille. Mitkään rajat eivät sitä voi pysähdyttää. Tulevaisuudentutkijat ennustavat, että juuri tiedonsiirron alueella teknologia tulee kehittymään kaikkein nopeimmin. Näin tulee tapahtumaan, vaikka maailman talouden kehityksen arvellaan kokonaisuutena ottaen selvästi hidastuvan. Ja samalla kun taloudellinen kehitys hidastuu, menestyjien ja häviäjien välinen kuilu entisestäänkin kasvaa.

Sähköisistä viestimistä purkautuva tiedon virta ja samalla valtavasti kasvanut matkailu on nopeasti lisännyt laajojen ihmisjoukkojen tietoisuutta toisistaan poikkeavista etnisistä, taloudellisista, kulttuurillisista ja uskonnollisista konteksteista. Myös syvä, koko maailman kattava ekologinen tietoisuus on herännyt vasta parin viime vuosikymmenen aikana. Ihmiset näkevät joka päivä omin silmin sellaista, mitä ehkä ei ole haluttu aikaisemmin nähdä tai mitä ei ole annettu aikaisemmin nähdä. Nykyisessä globaalissa tietotulvassa vääristelyllä tai vaikenemisella on lyhyet jäljet. Maailma on osoittautunut äärimmäisen monimuotoiseksi ja monille myös äärimmäisen vaikeasti ymmärrettäväksi kokonaisuudeksi. Se on toisaalta synnyttänyt skeptisismiä, relativismia ja aatteellista resignaatiota, mutta myös johtanut kiihkeään identiteettikamppailuun. Varmasti ainakin osa nykyisestä nationalismista ja partikularismista aallosta sekä maailmanuskontojen elpymisestä on ymmärrettävä vastavaikutukseksi yhtä aikaa liian suureksi ja liian pieneksi tulleen maailmalle. Ihmiset ja yhteisöt linnoittautuvat omiin konteksteihinsä. Toisaalta monet pyrkivät pois sietämättömäksi tulleista konteksteistaan ja törmäävät uusiin rajoihin.

Tulevaisuudentutkijat ovat pitkälti yksimielisiä siitä, että uskonnollisuus on muutenkin kaiken kaikkiaan elpymässä, kun ihmiset etsivät mieltä elämälleen, koordinaatteja maailman ymmärtämiseen. Monet ovat

kuitenkin sitä mieltä, että täämä lisääntyvä uskonnollisuus kanavoituu yksilölliseen suuntaan. Instituutioiden byrokraattinen maailma ja ihmisten monimuotoinen ja yksilöllinen elämisen maailma ovat muutoinkin etään-
tymässä toisistaan. Vakiintuneiden instituutioiden rinnalle ja alle on kehity-
tymässä monimuotoisia, oma-alotteisia, omaehtoisia, demokraattisia ja
kaikenlaista hierarkiaa vastustavia järjestelmiä.

Tässä monimuotoisessa, sekä yhdentyvässä että polarisoituvassa
maailmassa jakaantunut kristikunta etsii yhteyttä voidakseen antaa yhteisen
apostolisen todistuksen ja tunnustaa yhdessä Kristusta, jotta maailma us-
koisi.

2. Tunnustaminen ja tunnustus

"Ei voida *tunnustaa*¹ sitä, että Pythagoraan teoreema on oikea, että Napoleon on
elänyt, tai että Caesar on kuollut. Mutta voidaan tunnustaa, että Jeesus Kristus on `kuollut
minun puolestani`. Tunnustaa voidaan vain sellaista, mikä ei ole itsestään selvää, mikä ei
ole kaikille ilmeiseksi osoitettavaa tämän maailman jokapäiväisyyttä. En voi myöskään
edes ratkaisua vaadittaessa tunnustaa mitään sellaista, minkä kyllä voin kaikilla tieteelli-
sillä välineillä todeta, mutta mikä on asiana sen laatuinen, että se ei minua kosketa eikä lii-
kuta. Voin tunnustaa vain sellaista, mikä voidaan myös kiistää ja kieltää, toisin sanoen
sellaista, minkä on määrä luoda vakaumus."

Näin luonnehtii Heinrich Fries teemamme kannalta tärkeintä verbiä
ὁμολογέω (latinankielinen vastine *confiteor*). Sillä tarkoitetaan Uuden
testamentin kielenkäytössä ennen kaikkea aktia, tapahtumaa, jossa ihminen
koko olemuksellaan lausuu julki, että **Jeesuksella Kristuksella** on hän-
nen elämässään **jumalallinen valta**. Se on siis sanallinen tunnustus, ta-
pahtui se sitten kristittyjen omassa piirissä tai maailman foorumeilla. Se
on aina - yksilöstä käsin tarkasteltuna - henkilökohtainen tunnustus mutta
samalla - ja ensisijaisesti - yhteisön eli kirkon tunnustus.

Joissakin yhteyksissä ὁμολογέω tarkoittaa **synnintunnustusta** ja
eräissä Heprealaiskirjeen kohdissa **ylistämistä**. Myös näissä tapauksissa
on olennaista se, että ihminen on mukana koko eksistenssillään. Hän antaa
lausuessaan ὁμολογία^{nsa} itsensä kokonaan alttiiksi. Sellaista on synnin-
tunnustus, sellaista on ylistys. Näin ὁμολογίαⁿ kolme uusitamentillista
erityismerkitystä punoutuvat lopulta erottamattomasti toisiinsa. Kristuk-
seen tunnustauduttaessa lausutaan samalla kertaa julki se, mitä (yhdessä

¹ Kursivointi JP.

muiden kristittyjen kanssa) uskotaan Kristuksesta, se, mitä uskotaan omasta itsestä, ja molempien edellisten pohjalta esiin purkautuva ylistys.

Verbi *ὁμολογέω* esiintyy Uudessa testamentissa 26 kertaa ja siitä johtuva substantiivi *ὁμολογία* (lat. *confessio*) 6 kertaa. Määrä ei sinänsä ole kovin suuri, varsinkin kun sanaa käytetään muutaman kerran myös tavallisessa, profaanissa merkitysyhteydessään (luvata, myöntää, tunnustaa syyllisyys, olla samaa mieltä, sopia, tehdä sopimus, lausua julkisesti, lausua sitovasti jne). Näiden suhteellisen harvojen esiintymien ominaispaino tulee kuitenkin omassa ympäristössään selvästi näköksälle² ja samalla voidaan helposti havaita, että Uudessa testamentissa on runsaasti muita keskeisiä lausumia, jotka ovat *ὁμολογία*a, vaikka tuota sanaa ei käytettäisikään. Hyvä esimerkki siitä on vaikkapa Pietarin tunnustus Matteuksen evankeliumin 16. luvussa (Mt. 16: 13-20).

² **ὁμολογέω:** Mt. 10. 32 (par.) Πᾶς οὖν ὅστις ὁμολογήσῃ ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς μου τοῦ ἐν [τοῖς] οὐρανοῖς. 10.33 ὅστις δ' ἂν ἀρνήσῃται με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀρνήσομαι καὶ γὰρ αὐτὸν ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς μου τοῦ ἐν [τοῖς] οὐρανοῖς.

Joh. 1. 20 καὶ ὁμολόγησεν καὶ οὐκ ἠρνήσατο, καὶ ὁμολόγησεν ὅτι Ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ὁ Χριστός. 9.22 ταῦτα εἶπαν οἱ γονεῖς αὐτοῦ ὅτι ἐφοβούντο τοὺς Ἰουδαίους· ἡδὴ γὰρ συνετέθειντο οἱ Ἰουδαῖοι ἵνα ἐὰν τις αὐτὸν ὁμολογήσῃ Χριστόν, ἀποσυνάγωγος γένηται.

12.42 ὅμως μέντοι καὶ ἐκ τῶν ἀρχόντων πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν, ἀλλὰ διὰ τοὺς Φαρισαίους οὐχ ὁμολόγουν ἵνα μὴ ἀποσυνάγωγοι γένωνται. 12.43 ἡγάπησαν γὰρ τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων μᾶλλον ἢ τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ.

Rm. 10, 9 ὅτι ἐὰν ὁμολογήσῃς ἐν τῷ στόματί σου κύριον Ἰησοῦν καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου ὅτι ὁ θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ. 10.10 καρδίᾳ γὰρ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν.

1 Tim. 6.12 ἀγωνίζου τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως, ἐπιλαβοῦ τῆς αἰωνίου ζωῆς, εἰς ἣν ἐκλήθης καὶ ὁμολόγησας τὴν καλὴν ὁμολογίαν ἐνώπιον πολλῶν μαρτύρων.

Hebr. 13.15 δι' αὐτοῦ [οὖν] ἀναφέρωμεν θυσίαν αἰνέσεως διὰ παντὸς τῷ θεῷ, τοῦτ' ἔστιν καρπὸν χειλέων ὁμολογούντων τῷ ὀνόματι αὐτοῦ.

1. Joh. 2.22 Τίς ἔστιν ὁ ψεύστης εἰ μὴ ὁ ἀρνούμενος ὅτι Ἰησοῦς οὐκ ἔστιν ὁ Χριστός; οὗτός ἐστιν ὁ ἀντίχριστος, ὁ ἀρνούμενος τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν. 2.23 πᾶς ὁ ἀρνούμενος τὸν υἱὸν οὐδὲ τὸν πατέρα ἔχει, ὁ ὁμολογῶν τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα ἔχει.

4.2 ἐν τούτῳ γινώσκετε τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ· πᾶν πνεῦμα ὃ ὁμολογεῖ Ἰησοῦν Χριστόν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα ἐκ τοῦ θεοῦ ἔστιν, 4.3 καὶ πᾶν πνεῦμα ὃ μὴ ὁμολογεῖ τὸν Ἰησοῦν ἐκ τοῦ θεοῦ οὐκ ἔστιν· καὶ τοῦτό ἐστιν τὸ τοῦ ἀντιχρίστου, ὃ ἀκηκόατε ὅτι ἔρχεται, καὶ νῦν ἐν τῷ κόσμῳ ἔστιν ἤδη.

4.15 ὃς ἐὰν ὁμολογήσῃ ὅτι Ἰησοῦς ἔστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὁ θεὸς ἐν αὐτῷ μένει καὶ αὐτὸς ἐν τῷ θεῷ.

2. Joh. 1.7 ὅτι πολλοὶ πλάνοι ἐξῆλθον εἰς τὸν κόσμον, οἱ μὴ ὁμολογοῦντες Ἰησοῦν Χριστόν ἐρχόμενον ἐν σαρκί· οὗτός ἐστιν ὁ πλάνος καὶ ὁ ἀντίχριστος.

Πm. 3.5 ὁ νικῶν οὕτως περιβαλεῖται ἐν ἱματίοις λευκοῖς καὶ οὐ μὴ ἐξαλείψω τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐκ τῆς βίβλου τῆς ζωῆς καὶ ὁμολογήσῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐνώπιον τοῦ πατρὸς μου καὶ ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ.

ὁμολογία: 2. Κορ.9.13 διὰ τῆς δοκιμῆς τῆς διακονίας ταύτης δοξάζοντες τὸν θεὸν ἐπὶ τῇ ὑποταγῇ τῆς ὁμολογίας ὑμῶν εἰς τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀπλότητι τῆς κοινωνίας εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς πάντας,

Hebr. 3.1 Ὁθεν, ἀδελφοί ἅγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν, 4.14 ἔχοντες οὖν ἀρχιερέα μέγαν διελθυστά τοὺς οὐρανοὺς, Ἰησοῦν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, κρατῶμεν τῆς ὁμολογίας. 10.23 κατέχωμεν τὴν ὁμολογίαν τῆς ἐλπίδος ἀκλινῆ, πιστὸς γὰρ ὁ ἐπαγγελάμενος.

Vaikka Kristuksen tunnustaminen onkin Uuden testamentin mukaan ennen kaikkea kokonaisvaltainen tapahtuma, tapahtumalla on sisältönsä. Samalla kun sitouduttiin Kristukseen, sanottiin, kuka hän oli ja mikä oli hänen merkityksensä. Jos tuosta henkilökohtaisesta ja yhteisöllisestä sitoutumisesta ja jumalallisen vallan tunnustamisesta voidaan käyttää lännen kirkossa myöhemmin yleistynyttä nimitystä *fides qua creditur* eli se "usko jolla uskotaan", tuon uskon sisällöstä ja merkityksestä kertovista lausumista taas voidaan käyttää nimitystä *fides quae creditur* eli "se usko joka uskotaan". Uuden testamentin varhaisimmissa kirjoituksissa painopiste näyttää olevan edellisessä, ja myöhemmissä kirjoituksissa taas jälkimmäisessä. Selvää on tietysti, että molemmat ovat alusta alkaen kuuluneet yhteen.

Painopiste alkoi kuitenkin siirtyä laajempien uskon sisältöä kuvaavien lausumien suuntaan siksi, että kohdattiin **heterodoksian**, harhaopin ongelma. Kristustakin voitiin tulkita monella tavalla. Kaikki tulkinnat eivät menneet yksiin varhaisen kristikunnan uskonkokemuksen kanssa. Runsas ja osittain sisäisesti jännitteinen tradition tulva ei siis sellaisenaan taannut oikeata tietä. Tämä havaittiin jo ennen kuin Uutta testamenttia tuntemassamme muodossa edes oli olemassa. Kirkon itsensä oli osoitettava, mitkä tulkintalinjat olivat oikeita ja torjuttava väärät reitit. Samalla kun perimätieto vähitellen kiteytyi kirjalliseen muotoon ja sittemmin kirjakoelmaksi, kehittyivät myös kirkon tunnustukset eli symbolit "kirjallisena lajina". Niiden tehtävänä oli viitata kristillisen uskon kannalta olennaisiin merkitysyhteyksiin. Siksi ne lähes aina **keskittyvät Kristuksen persoonaan ja merkitykseen sekä jumalakuvaan**.

Ensimmäiset tunnustukset syntyivät siis niin varhain, että ne sisältyvät nyt Uuteen testamenttiin. Ne ovat useimmiten niitä **lyhyitä lausumia**, joihin edellä on jo viitattu: "Sinä olet Messias, elävän Jumalan poika" (Matt. 16:16) "Jeesus on Messias" (Apt. 18:28), "Jeesus Kristus on Herra" (Fil. 2:11). Kahdessa edellisessä tunnustuslausumassa sanotaan, että kärsinyt ja ylösnoussut Jeesus Nasaretilainen on Vanhan testamentin lupama pelastaja eli Messias (Χριστός, Kristus). Jälkimmäisessä sanotaan samoin, että Jeesus Nasaretilainen on Messias (Kristus), mutta lisätään, että hän sellaisena on "Herra" (kreik. Κύριος), joka hellenistisessä maailmassa oli Jumalan nimitys. Uudessa testamentissa on myös eräitä hymnimuotoisiksi kiteytyneitä **tunnustusjaksoja**, joissa esitetään kirkon Kristus-uskon olennaisimmat piirteet (Room. 1: 3-4; Fil. 2: 5-11; Kol.1: 15-20; Hebr. 1: 3).

Varhaisen kirkon aikana (100-500 luvuilla) Raamatun ja kirkon tradition tulkintaa ohjaavia tunnustuksia syntyi eri tahoilla useita kymmeniä.³ Ne koostettiin yleensä (hieman muokatuista) Uuden testamentin lausumista. Niiden rakenne luotiin sellaiseksi, että ne osoittivat kristillisen tulkintamallin keskeisimmät kohdat ja punaisen langan. Niiden perusrakenne on toiselta vuosisadalta lähtien selvästi (reflektoimattoman) trinitaarinen, mutta pelastushistoriallisia yksityiskohtia luetellaan kontekstista riippuen aika lailla eri tavoin. Varsinkin läntisten ja itäisten tunnustusten painopisteasetteluissa on selviä eroja.

Tärkeimmäksi ja kaikkia oikeauskoiseen kristikuntaan sitoutuneita (myös kaikkia luterilaisia) yhdistäväksi nousi sitten Nikaian konsiilissa vuonna 325 muotoiltu ja Konstantinopolissa vuonna 381 täydennetty **Nikaian-Konstantinopolin** tunnustus. Jonkin verran myöhemmin kietytyi ns. **Apostolinen uskontunnustus** (jonka esimuotoja tunnetaan jo toiselta vuosisadalta). Kun kirkko näin astui konsiliaariseen ja ekumeeniseen aikaan (vanhakirkollisessa mielessä), aikaisemmin vallinnut (legitiimi) tunnustuspluralismi siirtyi suurimmaksi osaksi historiaan.

Tunnustuksissaan kirkko määritteli sen esiymmärryksen tai perspektiivin, mistä Raamattua oli tarkasteltava, jotta tarkastelukulma olisi kristillinen. Raamattua katsotaan tunnustukseen piirrettyjen koordinaattien lävitse. Samalla kirkko on aina ollut sitä mieltä, että tämä esiymmärrys on noussut ja edelleenkin nousee alkukirkon oman uskonkokemuksen ytimestä. "Oikean kristillisen uskon" normia ei kirkon oman käsityksen mukaan ole asetettu ulkoapäin, vaan se sitoo sisältä käsin. Näin Raamattu ja tunnustus punoutuvat toisiinsa ja kuuluvat erottamattomasti yhteen.

On kuitenkin pidettävä mielessä, että Uuden testamentin tunnustukset ja vanhan kirkon symbolit eivät ole **eksplisiittisesti** kaikenkattavia. Niissä ei ole sanottu eikä lueteltu likimainkaan kaikkea sitä, mikä on kirkolle ja kristitylle tärkeätä. Ne keskittyvät Kristukseen ja Jumalaan. Ne ovat siis - sanan suppeammassa merkityksessä - **teologisia** (θεο-λογία) tunnustuksia. **Implisiittisesti** ne sisältävät kuitenkin paljon enemmän. Siitä, millainen Kristus on ja miten hänet ymmärretään, avautuu näet perspektiivejä myös siihen, mikä on yleensä Jumalan ja maailman sekä Jumalan ja ihmisen välinen suhde. Niillä taas on suuri merkitys

³ Niitä on koottuna mm. Denzinger-Schönmetzer, *Enchiridion Symbolorum Definitionum et Declarationum de rebus fidei et morum*, editio 35 emendata, Freiburg in Breisgau 1973, s 17-42 (kohdat 1-76).

vaikkapa pelastusopille (vertailukohtana olkoon esimerkiksi gnostilaisuus).

3. Apostolisen uskon ongelma

3.1. Alun laki muodollisena periaatteena

Uusi testamentti puhuu suhteellisen paljon apostoleista ja apostolien tehtävistä, apostolisesta opetuksesta ja todistuksesta (Thurénin esitelmä), mutta ei missään määrittele "apostolisuutta" käsitteellisesti. Se ei myöskään käytä termiä "apostolinen usko" eikä laadi siitä selvärajaista teologista summaa. Ilmaisua "apostolinen kirkko" liitetään uskontunnustukseen vasta 300-luvulla.

Kuitenkin jo ensimmäisen ja toisen kristillisen sukupolven taitteessa oltiin yksimielisiä siitä, että apostoleilla persoonallisesti ja sitten myös apostolisella ajalla, toisin sanoen silminnäkijäin sukupolvella, on kirkon opin ja elämän kannalta ratkaiseva auktoriteettiasema. Ensimmäiset viitteet tästä näkyvät jo Uuden testamentin myöhäisimmissä kirjoituksissa. Apostolisten Isien teksteissä asia on ilmiselvä.

Vanhan kirkon ajoista lähtien apostolisuus on dogmiin verrattavissa oleva järkkymätön hermeneuttinen malli. Kirkossa hallitsee apostolisen alun laki. Apostolisuus on muodostunut kaikilla tasoilla ja osa-alueilla oikean kirkon ratkaisevaksi ja peruuttamattomaksi kriteeriksi. Sen avulla on piirretty kaanonin rajat, määritelty oikea virka ja erotettu puhdas, autenttinen, ortodoksinen traditio heterodoksiasta ja heresiasta. Siihen on vedottu luotaessa kirkon järjestysmuoto. Tätä alun lakia ei sittemmin kukaan ole kiistänyt - ainakaan sikäli kuin on kysymys **muodollisesta periaatteesta**. On vain muistettava, että apostolisuuden periaatetta on käytetty eri aikoina hyvin eri tavoin. Se on palvellut (muun muassa) kaiken säilyttävää konservatismia (Vincentinus Lerinolainen) ja radikaalia reformia (Luther). Kun on kysytty, mikä on apostolisuuden **sisältö**, vastaus ei olekaan kaikunut yksiaänisenä resitatiivina, vaan melkoisen polyfonisena kontrapunktina. Tämä tosiasia pätee edelleenkin. Kontekstilla on koko ajan ollut erittäin suuri merkitys aina kun on astuttu periaatteelliselta tasolta konkreettiselle tasolle.

Sekä historiallinen että eksegeettinen tutkimus ovat kiistattomasti osoittaneet, että apostolisuus ei milloinkaan ole esiintynyt **abstraktina**. Vaikka kirkko ja sen usko on aina tunnustettu oikeaksi ja ortodoksiseksi vain sikäli kuin se edustaa apostolista jatkuvuutta, se on aina tunnustettu tietyssä **konkreettisessa** kontekstissa, ja lisäksi vielä useassa eri kontekstissa yhtä aikaa ja rinnakkain. Itse asiassa jo varhaisen kirkon historiaan on siis piirtynyt syvä traaginen juonne: jokainen osapuoli on katsonut edustavansa apostolista traditiota puhtaimmillaan. Tämä tragiikka on toistunut vuosituhansien läpi yhä uudestaan.

3.2. Historia ei tunne monoliittista apostolisuutta

Kirkossa vallitsee kaikkien hyväksymä apostolisen alun laki. Mutta myös alun tilanne on siis ollut kontekstuaalisesti hajanainen. Tämä näkyy selvästi jo Uuden testamentin kaanonissa. Se sisältää auktoritatiivisen apostolisen todistuksen Jeesuksesta Kristuksesta, mutta tämä todistus ei eksegeettisen tutkimuksen mukaan ole monoliittista, vaan paikoitellen varsin jännitteinenkin ykseys moneudessa. Synoptiset evankeliumit eivät ole niin synoptisia, "yhteen katsovia", kuin miltä aluksi näyttää. Niiden sisältä on voitu analysoida erilaisia tilanteita ja ympäristöjä, joissa sanomaa on jouduttu uudelleen ja uudelleen tulkitsemaan. Niin sanottu "johannekselainen piiri" (Johanneksen evankeliumi ja kirjeet) julistaa ja kuvaa Kristusta käsittein, jotka poikkeavat merkittävästi synoptikkojen käyttämistä. Vaikka paavalilaisella piirillä (Corpus Paulinum) on tiettyjä yhtäläisyyksiä johannekselaisen kirjallisuuden kanssa, se on taas profiililtaan varsin omanlainen. Heprealaiskirjeessä ja katolisissa kirjeissä näkyvät jälleen uudenlaiset korostukset.

Ykseyden koko ajan olemassa oleva perusta on tietenkin kaikessa siinä, mitä Jeesus Kristus oli ja mitä hänelle tapahtui, mutta hänen persoonaansa ja pelastustekoansa kuvataan (jokseenkin samanaikaisesti) juutalaisessa kontekstissa jossain määrin eri tavoin kuin hellenistis-juutalaisessa ja taas jossain määrin eri tavoin puhtaasti hellenistisessä kontekstissa. Huomioon on sitten otettava myös aikaperspektiivi. Paavali on kirjoittanut kaikki kirjeensä ennen kuin yhtään evankeliumia on kirjoitettu. Johanneksen evankeliumi sijoittuu 90-luvulle ja eräät katoliset kirjeet todennäköisimmin toisen vuosisadan alkupuolelle. Jänneväli on siis pitkä,

lähes sata vuotta. Teksteissä on tunnistettavissa ainakin kahden kristillisen sukupolven elämäntilanne.

Samaa on sanottava myös patristisen ajan kirkosta. Uskon keskus on yhteinen, mutta yksityiskohdat jäsentyvät tähän keskukseen ympäristöstä ja ajankohdasta riippuen eri tavoin painottuen. Epäilemättä kirkko on noina varhaisina vuosisatoina ollut jakamaton siinä mielessä, että on tunnustettu yksi usko, yhteinen virka, yhteinen kaste ja yhteinen eukaristia, mutta muutoin erot saattavat olla suuriakin. Ne on merkittävältä osaltaan luonut se kulttuuriympäristö, jossa on eletty (kieli, varhaisen kirkon teologiaan vaikuttaneet filosofiset koulukunnat jne). Niihin on vaikuttanut myös aika paljon se, mikä osa Uuden testamentin apostolisesta todistuksesta on kulloinkin tullut teologiseksi painopistealueeksi. Siihenkin on aina-kin osaksi vaikuttanut kulttuuriympäristö. Lännessä on selvästi enemmän seurattu paavalilaista perinnettä, jota itä on vierastanut juridisena, idässä taas johannekselaista, "mystisempää" perinnettä. Kumpikin perinne pohjautuu kiistatta apostoliseen alkuun, mutta on vahvistunut ja eriytynyt kontekstuaalisista syistä. Silti on eletty monta vuosisataa eukaristisessa yhteydessä. Eriytymisen ei siis välttämättä tarvitsisi johtaa eroon, skismaan. Ykseyden tai pyrkimyksen ykseyteen ei puolestaan tarvitsisi merkitä kontekstuaalisten erojen poistamista.

3.3. Kirkon apostolisuus - tärkeä *teologinen* käsite

Jokainen, joka tuntee varhaisen kristikunnan historiaa - tarkasteltiin sitä sitten kirkkohistorian tai dogmihistorian näkökulmasta - joutuukin myöntämään, että puhe "jakamattoman kirkon ajasta" heijastaa enemmän taaksepäin projisioitua ihannekuvaa kuin tosiasiallisesti vallinnutta asiain tilaa. Varhaisten vuosisatojen tilanne vastaa paljon enemmän nykyistä ekumeenista tilannetta kuin kadotettua paratiisia. On vaikea sanoa, ovatko nykyiset **kirkkojen väliset** tai eri konteksteista johtuvat **kirkkojen sisäiset** erot lopultakaan (teologisesti) sen suurempia kuin olivat erot tuolloin niin sanotussa jakamattomassa kirkossa. "Jakamattoman kristikunnan" konsensus on - ainakin historiallisesti tarkasteltuna - ollut jatkuvasti uhan alla yhteyttä moneudessa.

Ajatus yhtenäisestä ja yksimielisestä apostolisesta ajasta on kuitenkin ollut erittäin tärkeä **teologinen konstruktio**, eräänlainen dogmaattinen projektio. Sitä tarvittiin välttämättä tilanteessa, jossa kirkon oli säi-

lytettävä identiteettinsä gnostilaisuuden ja muiden harhojen synnyttämässä kriisissä. Epäilemättä sitä tarvitaan vastaavanlaisena ohjeena nytkin. Samalla on kuitenkin myönnettävä, että apostolisuus on jo vanhan kirkon aikana saanut - ainakin osaksi - suppeamman tulkinnan kuin se, mikä avautuu Uuden testamentin teksteistä (Thurénin esitelmä). Tästä on hyvä esimerkki vaikkapa ns. *Traditio Apostolica* eli varsin laajalti käytössä ollut ns. Hippolytoksen kirkkojärjestys (noin 200 jKr.). Apostolisuus kytketään siinä erittäin vahvasti monarkkisen piispuuden takaamaan ja välittämään oikean opin traditioon. Pyhän Hengen voima ja valtuutus on ensin annettu apostoleille ja nyt piispoille heidän seuraajinaan.⁴ Kirkkojärjestyksen epilogi tiivistää koko tekstin perusajatuksen seuraavasti:

"Jos tämä kaikki otetaan vastaan kiittolisena ja oikeassa uskossa, siitä seuraa, että kirkko rakentuu ja uskovat saavat ikuisen elämän. Kehotan painokkaasti kaikkia ymmärtäväisiä pitämään tämän neuvon voimassa. Sillä jos kaikki kuuntelevat apostolista traditiota, seuraavat sitä ja ottavat sen huomioon, ei yksikään harhaoppinen eikä kukaan muukaan ihminen voi johtaa teitä harhaan. Sillä monet harhaopit ovat päässeet hyvään kasvuun siksi, että johtavassa asemassa olevat eivät ole tahtoneet ottaa vastaan apostolista opetusta, vaan ovat toimineet oman mielihalunsa mukaisesti, eivätkä niin kuin heidän olisi kuulunut tehdä. Jos olemme jotain unohtaneet, rakkaat ystävät, niin Jumala on sen ilmoittava niille, jotka ovat arvollisia ottamaan sen vastaan. Hän näet ohjaa kirkkoa, jotta se saavuttaisi hänen rauhansa sataman."⁵

Hippolytoksen "apostolinen" kirkkojärjestys on vaikuttanut syvästi kirkon myöhempiin rakenteisiin ja käytäntöihin. Historiallinen tosiasia on kuitenkin se, että vuoden 200 jKr kirkko on järjestykseltään hyvin erilainen kuin vaikkapa Paavalin kirkkojärjestys. Kirkon virkarakenne ja jumalanpalvelusjärjestys on kehittynyt ja muuttunut ajan kuluessa - myös kontekstuaalisista syistä. Voidaan sanoa, että Hippolytoksen kirkkojärjestys on apostolinen, mutta se ei ole apostolinen siksi, että se olisi samanlainen kuin apostolisen ajan järjestykset. Erot ovat merkittäviä, osaksi myös teologisesti. Kirkossa on tapahtunut jo alkuvaiheessa syvälle käyviä muutoksia. Niitä on sekä tapahtunut että tehty myös myöhemmin. Harvoin niitä on tehty pelkästä muuttamisen ilosta, enimmäkseen niitä on ollut pakko tehdä uusien tilanteiden ja ympäristöjen vaatimuksesta. Myös missionaariset tekijät ovat olleet mukana vaikuttamassa. Silti kirkko on voinut ja edelleen voi lujasti pitää kiinni alun laista ja tunnustaa apostolisuuttaan. Kriteerit eivät voi olla muodollisia. Ne ovat ennen kaikkea sisällöllisiä.

⁴ *Traditio Apostolica* - Apostolische Überlieferung, Fontes Christiani Band 1 Zwölf-Apostel-Lehre, Apostolische Überlieferung, Freiburg im Breisgau 1991, s. 214- 221.

⁵ Emt. s. 313.

3.4. Nikaia apostolisen uskon kontekstualisaationa

Nikaian-Konstantinopolin tunnustuksen välitön konteksti oli areiolaisuuden synnyttämä kriisi. Kysymys oli ennen kaikkea kristillisestä **jumalakuvasta**, jota keskiplatonilaisuudesta voimakkaita vaikutteita saanut Areios profiloi edustamansa filosofisen mallin mukaiseksi. Hän ei voinut hyväksyä sitä uusitamentillisesta todistuksesta nousevaa paradoksaalista jumalakuvaa, jonka mukaan Jumala on yhtä aikaa täysin tuonpuoleinen ja täysin tämänpuoleinen, muuttumaton ja muuttuvainen, yhtä aikaa luoja ja lunastaja. Hänen mallinsa mukaan vain Isä oli sanan varsinaisessa mielessä Jumala: vain hän oli täysin tuonpuoleinen, aluton ja loputon, muuttumaton ja yksi. Poika (ja Henki) oli Isän luomus. Hänellä oli alku ja hän oli "jumalallinen" vain armosta (*per gratiam*). Hän oli eri olemusta kuin Isä eikä hän tuntenut Isää muutoin kuin luodun tavoin.

Nikaian tunnustus (325) rakentuu itäisen (Kesarean) kastetunnustuksen rungolle. Siihen on ensimmäisessä ekumeenisessa konsiilissa liitetty ne tuolloisen kontekstin vaatimat lisäykset, jotka oli välttämättä tehtävä ongelman ratkaisemiseksi. Lisäykset on seuraavassa tekstissä merkitty kursiivilla:

Me uskomme yhteen Jumalaan, Isään kaikkivaltiaaseen,
 kaikkien näkyvien ja näkymättömien Luojaan,
 ja yhteen Herraan Jeesukseen Kristukseen, *Jumalan Poikaan*,
 joka on Isästä syntynyt ainosyntyinen,
se on Isän olemuksesta,
 Jumala Jumalasta, valkeus valkeudesta,
tosi Jumala tosi Jumalasta,
syntynyt eikä tehty; joka on Isän kanssa yhtä olemusta,
 jonka kautta kaikki ovat tehdyt, jotka ovat taivaassa ja maan
 päällä;
 joka meidän ihmisten ja meidän pelastuksemme tähden
 astui alas ja tuli lihaan *ja syntyi ihmiseksi*;
 kärsi ja nousi ylös kolmantena päivänä,
 astui ylös taivasiin,
 on tuleva tuomitsemaan elävät ja kuolleet.
 Ja Pyhään Henkeen.

Tunnustukseen, joka alun perin on ollut luonteeltaan keerygmaattinen ja doksologinen, eli vailla **näkyvää** teologista pohdintaa, on siis tällä tavoin liitetty muutamia lausumia, jotka ilmaisevat Nikaian ratkaisun painopisteet: Isä ja Poika ovat samaa olemusta. Poika ei ole Isää alempi eikä Isästä erillään oleva jumalallinen sanansaattaja, vaan he yhdessä edustavat yhden Jumalan yhtäaikaista transsendenssia ja immanenssia.

Tällöin myös luominen ja lunastus muodostavat yhteyden, maailma on yksi.

Konstantinopolissa (381) tunnustus laajennettiin ja muokattiin siihen muotoon, missä sen nyt tunnemme. Siihen liitettiin vanharoomalaisesta tunnustuksesta (R) ilmaisut "tuli lihaan *Pyhästä Hengestä ja Neitsyt Mariasta*", "*meidän tähtemme ristiinnaulittiin Pontius Pilatuksen aikana*", "*kärski kuoleman ja haudattiin*", "*on jälleen tuleva kunniassa*", "*jonka valtakunnalla ei ole loppua*" sekä hieman laajentaen R - tunnustukseen pohjautuva loppuosa:

"Ja Pyhään Henkeen, Herraan ja eläväksi tekijään, joka lähtee Isästä, ja jota yhdessä Isän ja Pojan kanssa kunnarretaan ja kunnioitetaan, ja joka on puhunut profeettojen kautta. Uskomme yhden, pyhän, yhteisen ja apostolisen kirkon. Tunnustamme yhden kasteen syntien anteeksiantamiseksi, odotamme kuolleiden ylösnousemusta ja tulevan maailman elämää."

Laajennuksessa ilmaistaan siis ensiksi (Nikaian tunnustusta täsmennäen) myös Pyhän Hengen olemuksenyhteys Isään ja Poikaan ja luetellaan sitten lyhyesti ekklesiologian ja eskatologian keskeiset kohdat.

Jos ajatellaan Nikaian-Konstantinopolin tunnustuksen kontekstia, sen kokonaispainopiste on nimen omaan Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen olemuksenyhteydessä ja siitä tehtävissä pelastushistoriallisissa johtopäätöksissä. Se haluaa pitää kirkossa saarnatun ja opetetun jumalakuvan yhtenäisenä ja samalla paradoksaalisena. Se haluaa tähdentää yhden Jumalan yhtäaikaista transsendenssia ja immanenssia. Sen sijaan tunnustus ei ole eikä edes pyri olemaan koko "apostolisen uskon" tai "apostolisen todistuksen" tyhjentävä tiivistelmä. Se ei myöskään millään tavoin kavenna kaa-nonin merkitystä eikä kumoa apostolisessa todistuksessa nähtävissä olevaa olevaa legitiimiä pluralismia.

Nikaian ratkaisuun sisältyy kuitenkin eräs ekumeenisen metodin kannalta merkittävä ulottuvuus. Nikaiassa oltiin koolla tilanteessa, jossa kirkon ykseys oli vakavasti uhattu tai suorastaan särkynyt. Siitä huolimatta **kaikki osapuolet katsoivat edustavansa apostolista traditiota**. Ongelmasta ei selvitty pelkästään toistamalla Raamatusta ja traditiosta nousevia argumentteja, sillä eri osapuolet käyttivät samaa materiaalia, mutta tekivät siitä erilaisia johtopäätöksiä. Itse materiaalista ei siis löytynyt sellaista "Arkhimedeen pistettä", jonka avulla olisi päästy oman kontekstin ulkopuolelle ja jolla olisi voitu vivuta tulkinnat yhteiselle linjalle.

Eri suuntiin häälyvästä konvergenssista päästiin konsensukseen ainoastaan ottamalla käyttöön yksi apostolisen todistuksen ulkopuolinen, filosofiasta peräisin oleva termi (*ousia, homousios*). On kuitenkin tärkeätä huomata, että sitä käytettiin keskiplatonilaista, filosofista jumalakuvaa **vastaan**. Kysymys ei ollut kristinuskon "hellenisoimisesta".

Apostolinen usko on siis - sellaisena kuin se avautuu kristikunnan ensimmäisinä vuosisatoina - ennen kaikkea trinitaarista ja kristologista uskoa. Sitä on jouduttu tunnustamaan ja tulkitsemaan uusissa konteksteissa uudella tavalla juuri sitä varten, että pysyttäisiin uskollisena apostoliselle alulle. Edellä on ollut esimerkkinä Nikaian konsiilin päätös. Vastaavanlainen esimerkki saataisiin Khalkedonin konsiilista vuodelta 451. Jätän sen kuitenkin käsittelemättä. Joka tapauksessa on selvää, että apostolinen usko avautui jumalakuvasta käsin. Kysymys oli Jumalasta ja hänen suhteestaan maailmaan. Kaikki muu riippui siitä.

Voidaan siis oikeutetusti sanoa, että vanhan kirkon konsiilien ratkaisut sekä niitä edeltänyt ja niitä seurannut teologinen työskentely ovat tuolloin auttaneet **oikeata kontekstualisaatiota** ja olleet estämässä **väärää kontekstualisaatiota**: esimerkiksi synkretismia ja filosofispe-
räistä rationalismia. Molemmat ovat uhanneet apostolista uskoa ja todistusta. Siksi on tarvittu vanhojen tunnustusten lisäksi uusia tunnustuksia.

3.5. Apostolisuuden hermeneuttisia kriteerejä

Kun apostolista uskoa tunnustetaan ja sovelletaan tiettynä ajankoh-
tana, peruskysymys - ja myös ongelma - on siinä, että molemmille on tehtävä oikeutta, sekä apostoliselle alulle että nykyhetkelle. Tunnustamisen ja soveltamisen on siis oltava toisaalta **autenttista** ja toisaalta **relevant-
tia**. Sen on tapahduttava todellisessa, olemassaolevassa historiallisessa
kontekstissa. Voidaan hieman kärjistäen ja yleistäen sanoa, että ellei au-
tenttinen apostolinen uskontodistus kohtaa konkreettista nykyhetkeä, sitä
ei myöskään voida kokea normatiiviseksi. Myöskään mitkään myöhempi-
nä vuosisatoina esitetyt sekä omana aikanaan apostoliseksi ja relevantiksi
tunnustetut tulkinnat tai ratkaisut eivät ilman muuta ole sellaisenaan siir-
rettävissä nykyhetkeen. Ne on voitava jollain tavalla osoittaa relevanteiksi
myös nyt. Tämä on sikäli kärjistyks, että poikkeuksiakin tähän hermeneut-
tiseen sääntöön on epäilemättä löydettävissä.

Toinen keskeinen hermeneuttinen näkökulma avautuu siitä, että apostolinen usko on olemassa ja välittyy ihmiseltä ihmiselle vain **historiallis-inhimillisessä** muodossa. Siitä on mahdotonta puhua ilman että inhimillinen "astian maku" ei olisi tavalla tai toisella tunnistettavissa. Tämä koskee sekä alkua että kaikkea sitä, mitä on tapahtunut alun jälkeen, sekä Raamatussa olevaa apostolista todistusta että kirkon apostolista traditiota. Tästä seuraa myös se seikka, johon edellä on jo viitattu: apostolinen usko ei ole koskaan ollut erillään konkreettisesta kirkosta ja sen kulloisestakin historiallisesta muodosta. Ei siis ole mahdollista tavallaan tislata kirkkojen vierteestä esiin ja ulos **absoluuttista** apostolisuutta, jota kirkot voisivat käyttää oman kirkkonsa tai muiden kirkkojen ja kristillisten yhteisöjen **relatiivisen** apostolisuuden arviontiperusteena. Jakautuneen kristikunnan tilanteessa tämä merkitsee sitä, ettei voida etukäteen täsmällisesti sanoa, mikä on se konsensuksen taso, joka on riittävä palauttamaan katkenneen eukaristisen yhteyden.⁶ Se selviää ja voidaan määrittellä konkreettisesti vain nöyrässä ja avoimessa ja kaikin tavoin rehellisessä, Pyhän Hengen johtamassa ekumeenisessa keskustelussa, rukoilevassa ja ylistävässä vuorovaikutuksessa. Kysymyksessä on kasvuprosessi, jota ei voida keinotekoisesti nopeuttaa, mutta jota ei myöskään ole lupa vastavalla tavalla hidastaa.

Kolmas hermeneuttinen näkökulma liittyy läheisesti edelliseen. Koska kristillinen usko tai apostolinen usko perustuvat konkreettiseen ja ainutkertaiseen **historialliseen** tapahtumasarjaan - Jeesuksen Kristuksen elämään, kärsimykseen, kuolemaan ja ylösnousemukseen - jossa **Jumala** on solminut uuden, pelastavan yhteyden ihmisen ja maailman kanssa, sen perimmäistä totuutta ei voida rationaalisesti todistaa, vaan ainoastaan **tunnustaa**. Apostolinen usko on tietysti puettu myös apostolisen opin muotoon ja annettu tavallaan kirkon ja kristikunnan haltuun. Sellaisena se on kehkeytynyt aikojen kuluessa auki, siitä on löytynyt uusia ulottuvuuksia kun se on kohdannut uusia konteksteja. Oppia voidaan kirkon piirissä tarkastella myös rationaalisesti. Samoin sitä voidaan tarkastella kirkkojen keskinäisissä neuvotteluissa ja tehdä suuria yhteisiä löytöjä, jotka edistävät ykseyttä. Siitä voidaan keskustella myös kirkon ja kristikunnan ulkopuolella. Apostoliseen alkuun nojaava kirkko kuitenkin itse elää vain yhä

⁶ Luterilaisen kirkon Augsburgin tunnustuksen VII. artiklassa lausutaan konsensuksesta seuraavasti: "Kirkon todelliseen ykseyteen riittää yksimielisyys evankeliumin opista ja sakramenttien toimittamisesta. Sen sijaan ei ole välttämätöntä, että perityt inhimilliset traditiot, jumalanpalvelusmenot tahi seremoniat, jotka ovat ihmisten säätämiä, ovat kaikkialla samanlaiset." Toistaiseksi ei kuitenkaan vielä voida mitenkään lopullisesti sanoa, kuinka laaja yksimielisyyden on oltava.

uudistuvasta **homologiasta**, jonka vain Pyhä Henki saa aikaan. Samasta syystä myös jakaantunut kristikunta lopulta yhdistyy vain Pyhän Hengen synnyttämässä homologiassa.

Edellisistä seuraa vielä neljäs näkökohta. Apostolinen kirkko (tai uskonyhteisö) ja apostolinen usko ovat löydettävissä vain sieltä, missä Kristusta julistetaan uskollisena Raamatulle ja varhaisen kristikunnan tunnustuksille. Apostolinen kirkko ja usko ovat toisin sanoen siellä, missä Kristus itse on läsnä. Hänen elävä vaikutuksensa on apostolisuuden perimmäinen kriteeri. Tästä syystä voidaan hyvin yhtyä BEM-asiakirjan luonnehdintaan virkaa käsittävän jakson kohdassa 34:

"Uskontunnustuksessa kirkko tunnustaa itsensä apostoliseksi. Kirkko elää katkeamattomassa yhteydessä apostoleihin ja heidän opetukseensa. Sama Herra, joka lähetti apostolit, on yhä edelleen läsnä kirkossa. Pyhä henki pysyttää kirkon apostolisessa traditiossa Jumalan valtakunnan historian täyttymykseen asti. Apostolinen traditio kirkossa tarkoittaa jatkuvuutta suhteessa apostolisen kirkon pysyviin tuntomerkkeihin. Näitä tuntomerkkejä ovat apostolisen uskon todistus, evankeliumin julistus ja sen tuore tulkinta, kasteen ja ehtoollisen toimittaminen, kirkon viran ja sen tehtävien siirtäminen uusille henkilöille, keskinäinen yhteys rukouksessa, rakkaudessa, ilossa ja kärsimyksessä, sairaiden ja avun tarpeessa olevien palveleminen, yhteys paikalliskirkkojen kesken ja yhteinen osallisuus lahjoihin, joita Herra kullekin on antanut."

4. Apostolisuus ja nykyajan kontekstit

Olemme siis palaamassa nykyaikaan. Koko kristikunnan historian ajan on kysymys **kontinuiteetin ja uudistumisen** välisestä suhteesta ollut polttava - erityisesti tosin murrosaikoina. Se on ollut hyvin vakava kysymys, eksistenttinen kysymys, ja se on johtanut toisinaan erittäin tuskallisiin halkeamiin. Kaikki niistä eivät ehkä olisi tapahtuneet, jos olisi ollut vielä enemmän kärsivällisyyttä ja rakkautta. Nykyinen teologinen tutkimus ja ekumeeninen keskustelu ovat osoittaneet, että ainakin Kalkedonin konsiilin jälkeisistä eroista osa on perustunut siihen, että ei ole kyetty ymmärtämään loppuun asti puutteellisten sanojen takana olevia intentioita. En osaa vielä sanoa, koskeeko tämä tragiikka myös Idän ja Lännen kirkkojen suurta skismaa. En myöskään osaa varmasti sanoa, olisiko reformaation skisma ollut vältettävissä, jos rakkautta ja kärsivällisyyttä olisi ollut enemmän.

Kysymys ei tietenkään ole ollut pelkästään siitä, miten apostolisen alun laki pysyy voimassa **peräkkäisissä** konteksteissa, ajan ja aatteiden ja talouden kehityksen virrassa. Kysymys on aina ollut myös siitä, miten se

pysyy voimassa, kun apostolista uskoa, todistusta ja tunnustusta viedään **samanaikaisesti** hyvin erilaisissa konteksteissa eläville ihmisille. Jokainen jo jakautuneessa kristikunnassa elävä kirkko tai tunnustuskunta tai kirkkoperhe on jo kauan sitten joutunut tämän kysymyksen eteen omassa missionaarisessa tehtävässään. Se on joutunut kulttuurirajoja ylittäessään soveltamaan apostolisen alun lakia. Se on joutunut tekemään uusia ratkaisuja ja etsimään uusia käytäntöjä, joiden on ollut määrä auttaa apostolisen uskon, todistuksen ja tunnustuksen aitoa kohtaamista juuri noissa toisenlaisissa olosuhteissa. Tämä on apostolisen uskon kontekstualisaatiota ja akkulturaatiota.

Itse asiassa teologia on aina ja kaikkialla kontekstuaalista, mutta suhteellisen vähän toisistaan poikkeavissa olosuhteissa erot eivät näy kovin selvästi. Ympäristösidonnaisuus käy ilmi jo Uudesta testamentista, joka on dokumentti sekä Kristuksen pelastusteosta että sen tulkinnasta eri konteksteissa. Yksi ja sama sanoma etsi levitessään kaikkialle maailmaan eri ilmaisumuotoja ja erilaisia käsitteellisiä apuvälineitä eri olosuhteissa. Sanoman oli ja on yhä edelleen kohdattava ihmiset siinä kulttuurissa ja konkreettisesti elämäntodellisuudessa, jossa he ovat syntyneet ja kasvaneet. Muutoin se ei ole relevanttia. Olennaista on kuitenkin, että sanoman perusyksyys säilyy keskellä kulttuurien ja elämäntilanteiden moneutta. Tässä apostolisessa jatkuvuudessa, kontinuiteetissa on ollut oikeaoppisuuden ja harhaoppisuuden kriteeri läpi aikojen.

Kristillinen lähetys on siis aina kohdannut tämän vaatimuksen, mutta ei ole sitä aina riittävän hyvin ymmärtänyt. Joskus on akkulturaatio jäänyt kokonaan tapahtumatta, joskus se taas on mennyt liian pitkälle. Kummassakaan tapauksessa se, mitä kristillisenä sanomana julistetaan, ei ole relevanttia. Edellisessä tapauksessa se johtuu siitä, että se ei kohtaa ihmisten elämäntilannetta ja elämäntuntoa. Jälkimmäisessä tapauksessa se johtuu siitä, että yhteys apostoliseen alkuun on katkennut eikä sanoman kristillinen luonne enää näy selvästi. Joskus taas on käynyt niin, että lähettävän kirkon mission pohjalta syntyneessä nuoressa kirkossa usko, todistus ja tunnustus ovat kyllä säilyttäneet kontekstualisaatiossa yhteyden apostoliseen alkuun, mutta lähettävässä kirkossa monet eivät kykene sitä enää näkemään - ainakaan välittömästi - liian suurien **kulttuurierojen** vuoksi.

Nykyhetken maailma muistuttaa myöhäisantiikin ja varhaisen kristikunnan maailmaa nimen omaan siinä, että me elämme ja koko ihmiskunta elää tietoisena monista **rinnakkaisista** konteksteista. Vaikka ihmis-

kunta on nyt pintatasolla omaksunut teknis-tieteellisen ajattelu- ja toimintatavan, syvätasolla elävät ja vaikuttavat suuret kulttuurierot. Näin oli myös kristinuskon varhaisina vuosisatoina, jolloin kreikkalais-roomalainen sivistys kattoi pintatasolla kaiken, mutta syvätasolla ihmiset joutuivat painimaan moniuskontoisen ja monikulttuurisen tilanteen aiheuttaman relativismin ja skeptisismien synnyttämän eksistenssihädän keskellä. Apostolinen usko, todistus ja tunnustus eivät silloin voineet kohdata tätä hätää abstraktisesti. Jo Apostolien teot kuvaavat sitä, miten jouduttiin pastoraalisista syistä tekemään uusissa konteksteissa suuria muutoksia, jotta Kristus voisi kohdata olemassaolevien ihmisten hädän (juutalaiskristillisuus - pakanakristillisuus).

Niin kuin silloin, niin myös nyt apostolinen usko (*fides quae*-muodossa) ja todistus johtavat **homologiaan** vain silloin kun ne löytävät konkreettisen ihmisen hänen syvätason eksistenssihädässään. Silloin hän voi tunnustaa, että Jeesuksella Kristuksella on hänen elämässään jumalallinen valta. Kun tämä tapahtuu, nykyhetki ja apostolinen alku yhtyvät.

Eräitä johtopäätöksiä

Kaikella edellä sanotusta voidaan tehdä hyvinkin monia **ekumeenista työskentelyä** koskevia päätelmiä. Ensiksikin se, että kaikki hajaannus ei ole ollut synnin seurausta. Paljon siitä kehityksestä, mikä on johtanut myös traagisiin eroihin, on ollut seurausta nimen omaan uskollisuudesta apostoliselle alulle. On haluttu viedä autenttinen Kristus yli kulttuurirajojen konkreettisille ihmisille. Apostolisen ajan ja varhaisen kirkon historia osoittaa, että varsin suurelleen kontekstuaaliset erot eivät välttämättä katkaise eukaristista yhteyttä.

Koska eukaristinen yhteys kuitenkin on katkennut, kirkkojen on työskenneltävä sen palauttamiseksi. Motiivi on hyvin selvä: Joh. 17: 21 "jotta maailma uskoisi". Apua voisi löytyä siitä, että yhdessä paneuduttaisiin entistäkin syvällisemmin kirkon varhaisajan ratkaisuihin ja etsittäisiin intensiivisesti analogioita nykyhetken tilanteeseen. Kysymys on tällöin ekumeenisesta hermeneutiikasta ja metodologiasta.

Jo varhaisen kristikunnan malli osoittaa, että kirkko on oikeauskoisuutensa säilyttäen - ja jopa säilyttääkseen oikeauskoisuutensa - tehnyt kontekstuaalisista ja pastoraalisista syistä ratkaisuja, jotka eivät **formaalisesti** vastaa apostolisen alun tilannetta. Tämä koskee sekä kirkon

järjestystä että sen opin sisällön muotoiluja. Vastaavantyyppisiä ratkaisuja on jakautuneen kristikunnan aikana joutunut tekemään jokainen tunnustuskunta. Toisessa kontekstissa elävälle kirkolle ne voivat olla vaikeasti hyväksyttävissä. Tällaisia vaikeita kohtia olisi välttämättä käsiteltävä syvällisesti - rukoillen ja anoen Pyhän Hengen johdatusta. Saattaa olla, että jotkut niistä ratkeavat syvimmiltään vain homologian tasolla.

Samanaikaisesti on jatkettava ponnisteluja laajenevan yhteisymmärryksen löytämiseksi apostolisen uskon sisällöstä. Faith and Order -komission ohjelma "Kohti apostolisen uskon yhteistä tunnustamista nykyajassa" on tässä suhteessa erittäin hyödyllinen ja tarpeellinen. Tärkeätä on myös, että juuri Nikaian tunnustus on otettu tavallaan linssiksi, jonka lävitse raamatullinen aineisto heijastetaan nykyaikaan. Ohjelmassa on pyritty vakavasti ottamaan huomioon Raamatun konteksti, Nikaian konteksti ja nykyinen konteksti.⁷

⁷ Confessing One Faith - dokumentissa tosin häiritsee joissain kohdin se, että Nikaian kehyksiin tavallaan puserretaan sisään eräitä nykyisiä eettisiä kysymyksiä ja haasteita, jotka ovat kyllä nykyisten kirkkojen julistustehtävän ja pastoraalisen vastuun kannalta erittäin tärkeitä, mutta eivät välittömästi kosketa Nikaian kontekstia ja kysymyksenasettelua.

APOSTOLINEN OPETUS UUDESSA TESTAMENTISSA JA VANHASSA KIRKOSSA

Jukka Thurén

1. Apostolinen opetus UT:ssa

1.1. Apostoli

UT:n apostoli-käsite ei selity *apostolos* sanan yleiskreikkalaisen käytön pohjalta ('saatekirje', 'passi', 'rahtilaiva' jne, vain kahdesti Herodotoksella 'lähetti'). Lähemmäksi tulee rabbiininen *shalvach/shaliach*. Sana tarkoitti temppelin hävityksen jälkeen juutalaisten synedrionin lähettämiä ja valtuuttamia tarkastajia ja rahankerääjiä. Shaliach ja apostolos -käsitteiden yhteiset juuret ovat lähi-idän ikivanhassa valtuutettu-instituutiossa, jonka pääperiaatteen Mishna Berakot 5:5 ilmaisee nasevasti: "Valtuutettu on kuin hänen valtuuttajansa."

Kreikankielisestä ympäristöstä poiketen UT käyttää *apostolos* sanaa siis ihmisistä: läheteistä, lähettäjästä, valtuutetuista. Origenes määrittelee käsitteen, Joh. komm. 32,17: "Jokainen, jonka joku on lähettänyt, on lähettäjänsä *apostolos*." Useimmin (Origeneksellakin!) sana kuitenkin tarkoittaa vain tiettyjä Jumalan ja Kristuksen valtuuttamia ja lähettämiä henkilöitä. UT:sta löytyy kolmekin toisistaan poikkeavaa, joskaan ei täysin erillistä apostolikäsitetä, joista yksi pääsi kirkon kielessä lähes vallitsevaksi.

1.1.1. Apostoli on ylösnousseen Kristuksen lähettämä ja valtuuttama henkilö

1Kor 15:7-9: "Sen jälkeen hän näyttäytyi ... kaikille apostoleille. Mutta kaikkein viimeiseksi hän näyttäytyi minullekin ... Minä olen apostoleista halvin." Paavali on oppinut yhteisestä perinteestä, että Kristus on ilmestynyt "kaikille apostoleille", millä hän ei tarkoita vain "niitä kahtatoista" (j.5), vaan laajempaa mutta silti tarkoin rajattua piiriä. "Kaikki apostolit" eivät varmaan olleet Jeesuksen ilmestyessä sattumalla samalla kertaa paikalla, vaan heidän apostolisuutensa perustui juuri tähän ilmestymiseen: silloin he saivat apostolinvaltuutensa ja -tehtävänsä. Vaikka "kaikki apostolit" on siis Paavalin lainaamassa traditiossa jo suljettu piiri, Paavali sanoo silti apostoliksi itseäänkin, koska hänkin on samalla tavalla saanut Ylösnousseelta erityisen tehtävän, jopa viran; esim. Gal 1:1. Paavali valtuutettiin nimenomaan pakanoiden apostoliksi, minkä myös apostolien kokous v.49 totesi. Gal 2:8:n mukaan kahdelle apostoleista tunnustettiin nimittäin erityisasema: Pietari oli valtuutettu juutalaisten, Paavali pakanoiden apostoliksi.

"Apostoli" on siis ilmestyksessä ylösnousseelta Kristukselta tietynlaisen, hyvin keskeisen tehtävän saanut henkilö: Ylösnousseen valtuutettu edustaja.

1.1.2 Apostoli on profeetallis-karismaattinen henkilö, joka osoittaa apostolisuutensa tunnusmerkein

Ylösnousseen ilmestyminen apostoliuden perusteena liittyy apostolikäsitteen VT:n ja alkukirkon profeetallis-karismaattiseen perinteeseen. Tähän saattoi liittyä toinen karismaattinen piirre. 2Kor 12:11s mukaan apostolilta edellytettiin ihmeiden tekemistä apostoliuden tunnustekoina. Näin todistivat apostoliutensa Paavalin juutalaiskristilliset kilpailijat Korintissa. Samoin käyttivät

sittemmin rabbit *shaliach* sanaa muutamista (ei suinkaan kaikista!) VT:n profeetoista, nimittäin sellaisista jotka olivat vahvistaneet sanansa ihmeillä (Mooses, Elia, Elisa). Paavalikin on tällä tavoin osoittanut olevansa oikea apostoli, vrt. Rm 15:18s. Tässä yhteydessä ei siis Ylösnousseen antamaa tehtävää mainita.

1.1.3 Apostoli on paitsi ylösnousemuksen myös Jeesuksen sanojen ja tekojen valittu todistaja

Luukas kunnioittaa suuresti Paavalia, mutta sanoo häntä apostoliksi vain kerran ja varaa nimityksen muuten "niille kahdelletoista", joiden alkuperäisenä, Jeesuksen jo ennen kuolemaansa antamana tehtävänä oli ollut edustaa ja hallita tulevan maailman Israelia. Näiden piiriä täydennettiin Juudaksen kuoltua yhdellä niistä opetuslapsista, jotka ovat olleet Jeesuksen seurassa aina Johanneksen kasteesta Jeesuksen taivaaseen astumiseen saakka (Ap t 1:21-26). Sellaiset osasivat kertoa Jeesuksen opetuksesta ja teoista. He myös takasivat sen, että ylösnoussut todella oli sama Jeesus, joka oli vaikuttanut Israelin kansan keskellä. Kaikki Jeesuksen oppilaat eivät olleet apostoleja tässä mielessä, mutta eivät myöskään kaikki Ylösnousseen valtuuttamat. Seurakunta ja arpa valitsivat Mattiaksen, ei Ylösnoussut ilmestyessään. Ihmeillä hänen ei tarvinnut todistaa apostoliuttaan.

1.1.4 Apostolikäsitteet eivät sulje toisiaan pois

Olemme jo nähneet, että Paavali on apostoli ylösnousseen Kristuksen kutsun perusteella, mutta hänet voitiin tunnistaa myös saamistaan armolahjoista. Hän on kyllä ylösnousemuksen todistaja, mutta hän ei ole seurannut Jeesus Nasaretilaista. Hän asettuu niiden rinnalle, jotka jo ennen häntä olivat olleet apostoleita, sekä Pietarin tai kahdentoista apostolin rinnalle että laajemman piirin joukkoon (Rm 16:7). Niiden kahdentoista apostolinvirkaa hän ei missään kiistä. Mutta jos karismaattiset "superapostolit" repivät hänen perustamaansa seurakuntaa, hän pitää heitä sen tähden pseudoapostoleina, vaikkei voikaan kiistää heidän apostoliuttaan muilla perusteilla.

Apostolisen ajan lopulla syntynyt Johanneksen evankeliumi ei käytä opetuslapsista nimitystä apostoli (13:16 on vertaus profaanista ympäristöstä, jota kyllä sovelletaan opetuslapsiin). Sitä enemmän puhutaan heidän lähettämisestään eli valtuuttamisestaan (verbi *apostello*, *pempo*). Jeesuksesta voivat - kuten Ap t:n mukaan - viime kädessä todistaa ainoastaan ne, jotka ovat "alusta asti" olleet Jeesuksen kanssa. Heidän todistukseensa yhdistyy Pyhän Hengen todistus, 15:26s. Ylösnousseena Jeesus on vahvistanut näille jo aikaisemmin antamansa tehtävän: "Niin kuin Isä on lähettänyt minut, niin lähetän minä teidät" (20:21). He tekevät jopa suurempia tekoja kuin Jeesus (mutta tarkoittaako se ihmeitä? eikö se tarkoita julistuksen synnyttämää uskoa?). Evankeliumin varsinainen tekijä on yksi näistä lähetetyistä, 21:24. Jos sanoja "alusta asti" saa korostaa, hän on toinen Jeesuksen kaikkein ensimmäiseksi kutsumista opetuslapsista, 1:35ss. Jo Eirenaios piti n.v. 180 selvänä, että hän oli myös yksi niistä kahdestatoista apostolista, Johannes Sebedeuksen poika, mutta Ignatioksen ja Papiaksen (2.vs:n alussa) sekä Polykrateksen (v.190) teksteistä päätellen asia ei ollut toisellakaan vuosisadalla aivan selvä.

1.2. Apostolit ja UT

Käymättä läpi kaikkia UT:n kirjoja toteamme nyt, millä tavoin edellä esitellyt apostolikäsitteet ovat jättäneet jälkensä UT:n

kirjakokoelmaan. Miten UT edustaa ja välittää apostolista opetusta?

1.2.1. Paavalin kirjeet: ylösnousseen Kristuksen virkaansa asettaman pakanoiden opettajan viestejä seurakunnilleen ja kaikille seurakunnille

Paavali kirjoittaa kirjeitään nimenomaan apostolina, virkansa valtuuksin. Hän myös tavan takaa vetoaa valtuuksiinsa, mikä Roomalaiskirjeessä selittyy siitä, että hänen on esittäydettävä tuntemattomalle seurakunnalle, Gal:ssa ja 2Kor:ssa taas siitä, että hänen apostolinvaltuutensa on kiistetty. Korintissa se oli tapahtunut juutalaiskristillisten "superapostolien" toimesta. Gal:n kuvaama kiista on vielä merkillisempi. Pakanakristillisen kirkon apostolina Paavali kertoo rohjenneensa asettua jopa apostoleista ensimmäistä, itseään Pietaria vastaan (Gal 2:11-14). Hän ei tosin moiti Pietaria väärästä opista vaan epäjohdonmukaisuudesta yhteisen uskon soveltamisessa juutalaiskristillisen ja pakanakristillisen seurakunnan suhteisiin. Sen sijaan niillä, joita Paavali kutsuu "valheapostoleiksi" ja "valheveljiksi" on ollut myös Paavalin opetuksesta jyrkästi poikkeavia näkemyksiä apostolisesta opista. Koska kuitenkin myös Pietarin hairahduksesta oli puhuttava judaistista harhaoppia torjuttaessa, on selvää, että Pietarin menettely Antiokiassa merkitsi ainakin väärän opin sallimista, jopa sen edistämistä.

1Kor 1:2 apostoli tervehtii Korintin kristittyjen lisäksi "kaikkia, jotka eri seuduilla, missä asuvatkin, huutavat avukseen Herramme Jeesuksen Kristuksen nimeä samoin kuin me". Tätä kirjettä ei siis ole tarkoitettu ainoastaan yhden seurakunnan vaan periaatteessa kaikkien kristillisten seurakuntien opiksi ja varoitukseksi. Rm 1:7 ja varsinkin Ef 1:1 ovat käsikirjoituksissa toisinaan ilman kaupungin nimeä. Ns. "katolisten kirjeiden" ohella, jopa ilmeisesti ennen niitä, nämäkin kirjeet on jo varhain julkaistu kaikkien kristittyjen luettavaksi. Emme siis tee väärin, kun luemme apostolisia kirjeitä myös meitä varten tarkoitettuina. Ja koska meidän seurakuntamme ovat nykyään lähes täysin pakanakristillisiä, kirkollamme on täysi syy korostaa sitä, että Paavali on asetettu ja apostolien kokouksessa tunnustettu pakanoiden opettajaksi, opettamaan maailman kansoille uskon totuutta (1Tim 2:7). Paavalin kirjeet ovat meidän kannaltamme keskeistä apostolista opetusta.

Paavalin kirjeiden lähettäjinä mainitaan lähes aina muitakin, ja niistä Kol lienee pääosin Timoteuksen laatima Paavalin puolesta ja hänen hyväksymänään. Eräitä muita kirjeitä nykyinen tutkimus pitää Paavalin oppilaspiirissä apostolin kuoleman jälkeen syntyneinä. Ne, samoin kuin Luukkaan Apostolien teot, välittävät meille pakanoiden apostolin opetusta sellaisena, kuin se säilyi ja kehittyi hänen oppilaidensa keskuudessa.

1.2.2. Paavalin kirjeet: viisaan karismaatikon, niiden kahdentoista "veljen" eli kollegan tuotteita

Apostoli Paavali itse usein vetoaa saamaansa armoon, karismaan. 2Pt 3:15s asettaa hänen kirjeensä VT:n rinnalle ("... kuten muitakin pyhiä kirjoituksia"), Pietarin "rakkaan veljen" (eli kanssa-apostolin) kirjeinä, joiden sisältö perustuu hänen karismaansa, "hänelle annettuun viisauteen" - kun taas Pietarin arvovalta perustuu siihen historialliseen seikkaan, että hän on ollut Jeesuksen mukana mm. kirkastusvuorella. Näin siis Paavali kirjeiden kirjoittajana toisaalta luetaan karismaatikkojen suureen joukkoon, toisaalta hyväksytään kahdentoista apostolin kärke miehen kollegaksi. Tässä yhdistyy kaksi apostoli-käsitettä, joista jälkimmäinen pääsi myöhemmin vallitsevaksi,

1.2.3. *Evankeliumit: apostolinen todistus Jeesuksesta*

Evankeliumeista ainoastaan Joh (21:24) vakuuttaa olevansa valtuutetun silminnäkijän todistusta Jeesuksesta. Se ulottuu Johannes Kastajan ajoista Jeesuksen ylösnousemukseen asti, siis koko siihen ajanjaksoon, joka apostolien myös Luukkaan mukaan oli omasta kokemuksestaan tunnettava, Ap t 1. Joh:ssa on kuitenkin myös redaktorilla ("me") oma osuutensa.

Lk on apostolien ja muiden "sanan palvelijoiden" todistukseen pohjautuva historioitsijan teos (Lk 1:1-4). Mk näyttää sittenkin - vaikka asiaa edelleen epäillään - säilyttävän apostoli Pietarin kertomaa muistitietoa Jeesuksesta, kuten piispa Papias Johannes-vanhukselta saamansa tiedon mukaan väitti. Mt sitä vastoin ei nykyisen käsityksen mukaan ole se apostoli Matteuksen arameaksi laatima Jeesuksen sanojen kokoelma, josta Papias puhuu, vaan näyttää syntyneen Antiokiassa varjellun ja harjoitetun apostolisen opetuksen kodifikaatioksi.

Tämän mukaan siis toisaalta Mk, toisaalta Joh ovat evankeliumeista välittömimmin apostolista alkuperää. Mk pohjautuu Pietarin, Joh Johannes Sebedeuksen pojan opetukseen. Yhdessä ne suorimmin osoittavat, miten opettivat Jeesuksesta ne, jotka olivat Jeesus Nasaretilaisen vaikutuksen ja ylösnousemuksen apostolisia todistajia. Tämä ei tietenkään sulje pois sitä, että muutkin evankeliumit (ja muut UT:n kirjat) ovat säilyttäneet apostolien todistusta ja opetusta Jeesuksesta.

1.3 Kuinka ja mitä apostolit opettivat

Jos Papias ja hänelle tietoa välittänyt Vanhus siis ovat oikeassa, Markus on tallentanut evankeliumiinsa katkelmia Pietarin puheista. Joh taas pohjautunee homilioihin, joiden avulla apostoli Johannes, Sebedeuksen poika, on opettanut oppilaitaan. Luukas sanoo panevansa kirjaan ja siten varmentavansa sitä, mitä Teofilokselle on jo suullisesti opetettu. Mt lienee tarkoitettu nimenomaan oppikirjaksi. Useissa osissa kirkkoa on siis apostolien ajoista asti opetettu Jeesuksen elämästä, puheista, teoista, kuolemasta ja ylösnousemuksesta siihen tapaan kuin evankeliumit tätä opetusta tallentavat. Kertova, narratiivinen, opetus näyttää olevan kaiken apostolisen opetuksen runko.

Paavali on toiminut vuosikaudet Antiokiassa näiden samojen asioiden opettajana, ja myöhemmin hän on opettanut perustamiaan seurakuntia. Hänen seurakunnissaan on jo varhain ollut muitakin erityisessä opettajan tehtävässä. Luukas kuvaa Ap t 19:8-19; 20:18-35 hänen opetustoimintaansa Efesoksessa: hän opetti kolmessa vuodessa seurakuntalaisille "Jumalan koko pelastussuunnitelman (boule)". Erään nähtävästi paikalliseen muistitietoon perustuvan lukutavan mukaan Paavali opetti seurakuntalaisiaan ja koulutti uusia työntekijöitä siestan aikana, reetorikoululaisten ollessa tauolla!

Apostolin kirjeet joskus kertaavat, joskus täydentävät hänen suullista julistustaan ja opetustaan, mutta aivan varmasti hän on suullisesti opettanut myös paljon sellaista, mihin hän ei tule säilyneissä kirjeissään viittanneeksi. Apostolin julistus ja opetus esitettiin ja parhaassa tapauksessa otettiin vastaan "ei ihmisten sanana vaan Jumalan omana sanana", 1Tess 2:13. Paavali opetti tietoisesti myös käytöksellään. Apostolin esimerkin seuraaminen oli Herran esikuvan noudattamista, 1:6.

Ulkoa on opittu ainakin "evankeliumi" Jeesuksen kuolemasta ja ylösnousemuksesta 1Kor 15:3-7. Tämä evankeliumi-käsite on sisällöltään suppeampi kuin synoptikkojen ja Joh:n. Tarkoin on kristityille opetettu myös ehtoollisen asetussanat ja niiden yhteydessä kärsimyshistoriaa (koskapa apostoli edellyttää tunnetuksi

"sen yön jolloin Jeesus kavallettiin") 1Kor 11:23-26.

Kristologiaa on opittu enemmän hymnejä laulamalla (Fil 2, Kol 1, 1Tim 3:16, Joh 1:1-18; vrt. Pliniuksen kirje Trajanukselle) kuin käsitteitä erittelemällä.

Kasteen merkityksestä on kaikille kastetuille mm. opetettu, että he ovat Jumalan lapsina myös hänen valtakuntansa perillisiä mutta että vääryyden tekijät eivät valtakuntaa sittenkään peri (1Kor 6:9s, Gal 5:19-21, Ef 5:5). Kartettavasta vääryydestä on kasteoppilaille ja kastetuille lueteltu lukuisia esimerkkejä.

Taloudellista ja seksuaalista moraalialia on opetettu varsinkin entisille pakanoilta (1Kor). Kirjeiden loppupäreneesit toistellavat suullisen opetuksen ydinkohtia. 1Tess 4:2: "Tiedättehän, mitä käskyjä me Herran Jeesuksen puolesta olemme teille antaneet." Synagogaa lähellä eläneille on opetettu, etteivät juutalaisten ruokasäännöt ja kalenteri sido kristittyjä.

Room 14 muistuttanee apostolin puheita omille seurakunnilleen. Sen j.14 on suomalaisen käännösehdotuksen mukaan tulkittava seuraavasti: "Herran Jeesuksen opetuksen perusteella tiedän varmasti, ettei mikään ole sinänsä epäpuhdasta ..."

Seurakuntalaisten esiin tuomiin käyttäytymisongelmiin apostoli on etsinyt vastauksia Jeesuksen sanoista (esim. avioero, ruokien puhtaus), VT:sta ja omasta Hengen valaisemasta ajattelustaan. Tessalonikasta apostolin oli - meidän onneksemme! - lähdettävä kiiruusti, joten hän joutui 1Tess 4:13-5:11 täydentämään eskatologian osalta suullista julistustaan, 1:9s.

Oppia syntisen vanhurskauttamisesta Kristuksen tähden, uskon kautta, on Paavali käsitellyt varsinkin poleemisesti, judaisteja vastustaessaan (Gal, sen jälkikäikuna Rm), ei niinkään katekeettisesti, kaikille opetetun "katekismuksen" osana.

Suullisessakin opetuksessa on, kuten kirjeissä, yhä uudestaan muistutettu mieleen sellaista, mikä jo osattiin, mutta kiinnitetty erityistä huomiota sellaisiin asioihin, josta toiset - joko ulkopuoliset tai myös muut kristityt - olivat esittäneet apostolin mielestä virheellisiä, jopa turmiollisia käsityksiä.

Polemiikki on selventänyt ja kehittänyt myös apostolin omaa ajattelua ja terävöittänyt hänen opetustaan. Paavalin opetus on aluksi ollut lähellä muiden Antiokiassa toimineiden hellenistien opetusta. 1Tess edustaa sitä vielä perinteeseen läheisesti liittyen, eikä harhoja vastaan vielä tarvitse taistella. Mutta toimiessaan itsenäisenä apostolina Paavali kohtasi uusia ongelmia ja löysi niihin itsenäisiä ratkaisuja, jotka sitten ovat antaneet myös hänen opetukseensa uutta sisältöä.

On väitetty, että alkukirkon opissa olisi ollut suuria eroja. Niinpä siitä, että rekonstruoitu Mt:n ja Lk:n yhteinen lähde, ns. Logia-lähde eli Q, ei puhu Jeesuksen kuoleman pelastusmerkityksestä, on päätelty, että jokin palestiinalaisseurakunta ei olisi opettanutkaan sitä. 1Kor 15:11 Paavali kuitenkin vakuuttaa kaikkien apostolien saarnaavan yksimielisesti Jeesuksen kuolemasta ja ylösnousemuksesta, uskon ytimeä. Rm 6:17 hän kiittää Jumalaa siitä, että entiset synnin palvelijat Roomassa nyt ovat tulleet kuuliaisiksi "sille opetukselle, jonka ohjattavaksi teidät on uskottu". Vaikka Rooman seurakuntaa tai sikäläisiä kotiseurakuntia ei kukaan kahdestatoista apostolista ollut perustanut, Paavali luotti siihen, että sikäläisiäkin kristittyjä opetettiin oikein, niin että Jumala oli voinut uskoa lapsensa sen opetuksen huostaan eli kasvatettaviksi. Edellytyksenä tietysti on, että apostolinen opetus oli pääosin koko syntyvälle kirkolle yhteistä. Pakanoiden apostolina hän kuitenkin rohkeni tuoda oman lisänsä Rooman kristittyjen jo ennestään runsaaseen tietoon, 15.14ss.

2. Apostolinen opetus vanhassa kirkossa

2.1 Käsitteet apostoli ja apostolinen UT:n ajan jälkeen

Didakhe (n.v. 100) tuntee vielä profeetoista erillisen ryhmän vaeltavia apostoleja. Heitä ei voinut erottaa vääristä apostoleista nimen perusteella, ei heti myöskään opetuksen vaan ainoastaan käyttäytymisen mukaan. He eivät siis olleet alkuapostolien rajoitetun joukon viimeisiä vaan nähtävästi myöhemmin ilmestyksen saaneita karismaatikkoja.

Gnostilaisissa piireissä uusia "apostoleja" esiintyy myöhemminkin (Mani). Muhammedkin uskoi olevansa karismaattinen apostoli (rasul), joskaan ei Jeesuksen valtuuttama vaan Jeesustakin ylempi Allahin valtuutettu. Kirkko sen sijaan torjui kaikki nämä myöhemmät ilmestykset ja piti oikeina apostoleina vain lyhyen ajan kuluessa Jeesuksen ylösnousemuksesta tehtävänsä saaneita. Myöskään Did ei päässyt kaanoniin eikä sen avaraa apostolikäsitetä kirkossa hyväksytty, ja se itse säilyi nimellä "Kahdentoista apostolin opetus"!

Niiden kahdentoista ohella sanottiin myös Paavalia apostoliksi. Jotkut kirjoittajat tarkoittivat tittelillä *ho apostolos* nimenomaan Paavalia.

Sana *apostolikos* 'apostolinen' tunnetaan ensiksi perinteestä Ignatios-Polykarpos-Eirenaios. Ignatios noudattaa kirjeiden kirjoittajanakin apostolisia esikuvia (Trall praecr.). Hänen kirjeidensä kokoajaa Polykarposta sanotaan "apostoliseksi ja profeetalliseksi opettajaksi" (Mart Polyc 16:2). Eirenaiokselle Polykarpos oli henkilökohtaisesti tuttu, luotettava ensimmäisen vs:n apostolisen oppitradition välittäjä. Gnostilaisten kuviteltuja apostolitraditioita vastaan oli nyt korostettava kontrolloitavissa olevaa, henkilöstä toiseen ja varsinkin piispalta seuraajalle periytyvää apostolista traditiota.

Esikuvia löytyy jo UT:sta: Paavalin puhe Efesoksen vanhimille ja pastoraalikirjeet painottavat sekä apostolimuistojen että apostolisen virkasuksektion merkitystä pseudognoosiksen vastustamisessa. Kirkko on säilyttänyt tämän paavalilais-apostolisen tradition mutta torjunut juutalaiskristillisen, tosin alkuapostoleihin vetoavan mutta Paavalia vastaan suunnatun perinteen (sitä on säilynyt mm. pseudokleemensläisessä kirjallisuudessa).

Didakhe eli "Kahdentoista apostolin opetus" säilyttää varmasti ikivanhaa ainesta, osaksi todellakin apostolien ajoilta - mutta hyvin yksipuolisen valikoiman. Hippolytos kirjasi 200-luvulla Rooman seurakunnan vanhaa käytäntöä "apostolisena traditiona". 300-luvulle asti syntyi yhä uusia "apostolisia" kirkkojärjestyksiä, joiden ohjeiden apostolisuudesta ei kuitenkaan ole takeita.

Mm. Tertullianus painotti tunnettujen apostolien ja heidän seuraajiensa kautta kulkevan tradition tärkeyttä. Markionia ja gnostikkoja vastustettaessa jouduttiin korostamaan sekä apostolisen opetuksen täyteläisyyttä että sen aitoutta: kirkon apostolisuuden perustaksi ei riittä Paavali, erityisesti ei Markionin karsima Paavali, eivätkä siihen kelpaa gnostilaiset pseudoapostoliset tekstit.

Kirkon oppi kiteytyi jo marttyyrikirkon aikana Roomassa ns. Apostoliseksi uskontunnustukseksi. Nicaenum mainitsee apostolisuuden, apostolien Jeesukselta välittämän perinteen, yhtenä oikean kirkon tuntomerkinä. Uskontunnustusten rakenne on saatu kehkeytyvästä kolminaisuusopista, jonka perusteet löytyvät apostolien teksteistä, vaikka tunnustus ja opetus ovat tältä osin täsmentyneet myöhemmin.

Toisella ja kolmannella vs:lla kirjoitettiin apostoleista ja

heidän nimissään kirkkojärjestyksien lisäksi valtaisa määrä muuta uutta "apostolista" kirjallisuutta. Osa siitä oli gnostilaista, osa gnostikkoja vastaan suunnattua pseudonyymistä kirjallisuutta (esim. Epistula apostolorum), osa muuten vain apostolien maineen lisäämiseksi laadittuja "apostolien tekoja" (mm. Paavalin ja Tuomaan teot). Vaatii tarkkaa kriittistä tutkimusta, jos haluamme tästä tekstimassasta erottaa aitoa apostolista traditiota. Kirjojen apostolisuuden koetteleminen tuotti vanhan kirkon aikana tulokseksi UT:n kaanonin, jonka rajat vakiintuivat neljännellä vs:lla.

2.2. Apostolien opetus ja apostolinen opetus

2.2.1 Pyhä Henki johdattaa apostolista kirkkoa koko totuuteen

Valtuutetulla on oikeus itsenäisesti toimia hänelle uskotun tehtävän suorittamiseksi. Jeesus lupasi apostoleilleen Pyhän Hengen takaamaan, että he todella osaavat tehdä ratkaisunsa ja esittää asiansa totuuden mukaisesti. Tästä puhuu Joh 16:13, joskin tekstin muoto jonkin verran vaihtelee.

Parhaat nykyiset tekstijulkaisut hyväksyvät sekä idässä (mm. c.Sinaiticus) että lännessä (mm.c.Bezae, Itala) säilyneen tekstin: "Totuuden Henki ... on johdattava teitä koko totuudella/totuudessa" (*en tei aletheiai pasei*), siis niin että opetuslapset pysyvät koko totuudessa. Oma uusi käännösehdotuksemme kuitenkin noudattaa bysanttilaista tekstiä *eis ten aletheian pasan*: "... johtaa teidät tuntemaan koko totuuden". Tätä tekstimuotoa tukee nimittäin edeltävä konteksti: Jeesus itse ei voinut opettaa opetuslapsilleen kaikkea, koska nämä eivät vielä pystyneet ottamaan kaikkea vastaan. Joh ilmoittanee näillä sanoilla, että siinä evankeliumikirjassa on sellaista totuuden Hengen opettamaa asiaa, jota historiallinen Jeesus ei vielä voinut antaa oppilailleen tiedoksi. Apostolien opetus kehittyi jo heidän elinaikanaan. Tarkastelemme siitä joitakin esimerkkejä.

2.2.1.1. Kristologia

Apostolien aikana, parissa vuosikymmenessä, oppi Kristuksesta ja hänen pelastustyöstään kehittyi varsin valmiiksi. Lähtökohtana oli Jeesuksen opetus, kuolema ja ylösnousemus, taustana pääasiassa VT ja kehityksen oikeasuuntaisuuden takaaajana seurakunnassa vaikuttava Pyhä Henki. Myöhempi apostolinen kirkko sitten harhaoppeja torjuessaan yhdenmukaisti opetusta ja selvensi käsitteitä, kunnes lopulta päädyttiin esim. Nikaian tunnustukseen ja myöhempiin oppilauseelmiin. Esimerkkejä:

Jeesus oli puhutellut Jumalaa nimellä Isä (*abba*) ja viitannut VT:n ja juutalaisuuden viisaustraditioihin. Apostolit (Paavalin ja Johanneksen välittämät traditiot) osasivat jo hyvin pian puhua Jumalan iankaikkisen Pojan osuudesta luomiseen, niin kuin ennen oli puhuttu Viisaudesta luoja. Mm. Joh 1:n Logos-hymnin pohjalta kehittyivät sitten aikanaan monet Nikaian tunnustuksen formelit.

Jeesus oli suostunut siihen, että häntä (kuten muitakin opettajia) puhuteltiin "herraksi" (*mari, marana - kyrie*). Hän oli myös antanut ymmärtää, että hänen arvovaltansa oli jopa VT:ia väkevämpi, hän oli VT:ssa säädetyn sapatinkin "herra". Alkuseurakunta huusi hänelle taivaaseen: *marana ta, "Herramme, tule!"* Jo Fil 2:n hymni soveltaa Jeesukseen sellaisen VT:n *kyrios* -tunnustuksen, joka oli VT:ssa osoitettu Jahvälle. Myöhempi apostolinen kirkko on joutunut paljon tutkimaan sitä, että Isä on Herra ja Poika on Herra - mutta silti meillä on vain yksi Herra Jumala (lännen kirkossa erit. ns. Athanasioksen tunnustus).

Kukaan ei Golgatalla liene epäillyt sitä, että ristillä riippuva

Jeesus Nasaretilainen oli lihaa ja verta. Mutta jo 1Joh joutuu ns. dokeetteja vastaan muistuttamaan siitä, että juuri tämä Jeesus on Kristus. Jumalan Poika on todella lihaan tullut ja kuoleman kärsinyt. Apostolisen opin varjelijat ovat sittemmin paremmalla tai huonommalla menestyksellä puolustaneet Jeesuksen tosi ihmisyyttä ja hänen ruumiinsa todellista aineellisuutta.

Luukas on tallettanut primitiivisiä, juutalaisia hymnejä (Marian ja Sakariaan kiitosvirret), jotka ylistävät Jumalan tekemää valtavaa ihmettä, messiaslapsen sikiämistä. Jeesus on kasvanut näiden hymnien synty-ympäristössä. Lk ja Mt täsmentävät alkukertomuksissaan sen ihmeen luonteen: messiaslapsen alkuna oli neitseellinen sikiäminen. Sillä tavoin nämä tekstit selittävät sen, että ihminen Jeesus on Jumalan Poika. Joh ja Paavali julistavat sen sijaan Jumalan Pojan pre-eksistenssiä, mutta eivät mainitse Marian neitsyyttä. Säilyneet apostolisen ajan tekstit eivät siis selitä Jeesuksen alkuperää kaikki samalla tavalla. Mutta Ignatioksesta saakka apostolien seuraajat ovat osanneet yhdistää pre-eksistenssin ja neitseellisen sikiämisen: ne kuuluvat yhteen, eivät sulje toisiaan pois.

2.2.1.2. Soteriologia

Jeesus on ehtoollista asettaessaan antanut ymmärtää kuolevansa toisten puolesta. 1Kor 15:n kaavassa Jeesuksen kuoleman merkitystä täsmennetään: se tapahtui meidän syntiemme tähden. Apostolit ovat varhain tulkinneet Jeesuksen kuoleman uhriksi, lähinnä pääsiäisen ja suuren sovituspäivän uhriksi, kaikkien ihmisten puolesta. Jes 53:n ja psalmien valossa se on jo apostolien aikana ymmärretty myös viattoman vanhurskaan rangaistuskärsimykseksi syyllisten asemesta. Saatana on sen perusteella menettänyt syyttäjän oikeutensa, asemansa taivaassa. Apostolinen kirkko on tästä vakaumuksesta lähtien kehitellyt sovitusoppiaan. Niinpä jo UT puhuu mm. sovituksista (*hilasmos*), sovinnosta (*katallage*), lunastuksesta (*apolytrosis*), vanhurskauttamisesta (*dikaiosis*), niin että nämä käsitteet ilmaisevat saman asian eri näkökulmista. Samallakin käsitteellä voi olla eri aspektoja: lunastus tuo mieleen orjan vapauttamisen ja Israelin vapauttamisen Egyptistä; vanhurskauttamisella on forenssinen ja partisipatorinen puolensa.

Vanhassa kirkossa apostolista soteriologiaa opetettiin yhä uusin muodoin. Niinpä 1Pt:n ohimennen mainitsema Kristuksen laskeutuminen Haadekseen voitiin kuvata helvetin porttien murtamisena tai sitten oikeustaisteluna, jossa Kristus osoitti jo kuolemallaan maksaneensa ihmisten syntivelan ja vaati sielujen vapauttamista.

2.2.1.3. Vanhan testamentin tulkitseminen

Jeesus itse oli milloin selvemmin, milloin peitetymmin puhunut ja toiminut niin, että hänet ymmärrettiin oikein vain VT:n taustaa vasten. Ikivanha traditio 1Kor 15:ssa väittää nimenomaan, että hänen kuolemansa ja ylösnousemuksensa tapahtuivat "kirjoitusten mukaan" eli "niin kuin oli kirjoitettu", mikä vielä toistetaan Nicaenumissa. Mutta mitä kirjoituksia tarkoitetaan? Erityisesti Mt, Lk, Joh löytävät VT:sta suuren määrän kohtia, jotka toteutuivat Jeesuksen elämässä ja kuolemassa. Alvan ilmeisesti apostoleilla on ollut keskeinen osuus näiden kirjoitusten löytämisessä ja tulkitsemisessä. Mutta kaikkea ei ole vielä UT:ssa. Esim. sellaiset Kristuksen kuolemaan liittyvät kohdat kuin 1Moos 3:15 ja Ps 22:17 näyttäivät kirkossa löydetyn vasta myöhemmin. Joskin innokas raamattutodisteiden etsintä on usein vienyt väkinäisiinkin tulkintoihin, itse pyrkimys etsiä ennustuksia, lupauksia, typoksia ja analogioita VT:sta on aidon apostolisen perinteen vaalimista. Jos meillä kerran on sama Jumala kuin patriarkoilla ja Israelilla ja mekin olemme hänen kansaansa, on luonnollista, että tämän saman Jumalan kansan historiassa moni asia jatkuu ja samankaltaiset ilmiöt toistuvat. Koska kuitenkin

liittoja/testamentteja on kaksi, joista uusi on sekä VT:n että UT:n mukaan parempi, edellisen korvaava, on apostolien ajoista asti kiistelty siitä, mikä VT:ssa koskee välittömästi vielä uuden liiton kansaa, mikä ei. Markion väisti tätä tutkimisen ja pohtimisen vaivaa, kiinnitti huomionsa vain testamenttien välisiin eroihin, joutui kiistämään Jumalan ykseyden - ja ajautui apostolisen kirkon vakaumuksen mukaan pahasti harhaan.

Mooseksen laki ja profeettojen sanat tarvitsivat alun alkaen tulkitsemista. Niinpä Joh:n mukaan juutalaiset lukivat omia pyhiä kirjoituksiaan väärin. Tarvittiin Jumalan Sana "eksegeetiksi", selittäjäksi, ennen kuin Jumala opittiin tuntemaan oikein (1:18). Mutta entä Jeesuksen poismenon jälkeen? Säilyisikö oikea ymmärrys - vai oliko sitä edes kaikin kohdin vielä saavutettukaan?

2.2.1.4. Jeesuksen sanojen ja tekojen ymmärtäminen

Opetuslapsilla oli Jeesuksen sanoissa tuore, mahdollisimman arvovaltainen VT:n ja yleensä Jumalan tahdon tulkinta, mutta jo Joh:n kirjoittamisen aikaan oli ilmeistä, että Jeesus ei ennen kuolemaansa ollut ratkaissut eikä ollut voinutkaan ratkaista kaikkia niitä ongelmia, jotka kävivät polttaviksi vasta hänen kuoltuaan. Vaikka hän Sanana kirkon uskon mukaan tiesi ongelmat ja niiden ratkaisun, opetuslapset eivät rajallisina ihmisinä olisi voineet ottaa kaikkea vastaan, ei edes rakkain opetuslapsi, joka Joh:ssa antaa ymmärtää kuunnelleensa ja ymmärtäneensä Jeesusta paremmin kuin toiset.

Oli välttämätöntä, että opetuslapset eivät jääneet omin päin selittämään Jeesuksen sanoja ja pohtimaan uusia esiin nousevia kysymyksiä, vaan Henki oli heidän auttajansa tältäkin osin. Johannekselaisessa seurakunnassa Ilm tallentaa tätä Hengen profeetallista ilmoitusta kirkon tilanteen tulkitsemisen ja eskatologisen julistuksen osalta. Mutta nähtävästi myös Joh:n tekijä aivan tietoisesti kertoo Jeesuksen puheita ja tekoja Hengen ohjaukseen nojautuen, siten että hän ei pelkästään luota muistiinsa, perimätietoon eikä sommittelukykyynsä vaan antaa Hengen vapaasti tuoda hänen mieleensä oikeat sanat, jotka ottavat huomioon sen hetken tilanteen paremmin kuin ne, joita kirjoittaja kykeni muistinsa kätkeistä löytämään, tai kuin nekään, joita Jeesus oli voinut lausua. Sitä tarkoittaa Joh 16:13, johon edellä on viitattu. Sellaisetkin Joh:n sanat, ja erityisesti sellaiset, joita Johannes ei ollut muinoin kuullut historiallisen Jeesuksen suusta, olivat Hengen korotetulta Herralta kuulemaa sanaa.

Vaikka Joh:n sisältämät Jeesuksen puheet ja teot monin tavoin aivan ilmeisesti erosivat syn:n sisältämisestä, toisen vuosisadan kirkko ottikin ne vastaan saman Hengen inspiroimina, saman Herran viestinä kirkolleen, "koko totuuden" luovuttamattomana osana.

2.2.1.5. Eskatologia

UT:n vanhin kirja kuvaa kristillisen lähetyssaarnan ytimekkääksi eskatologiseksi julistukseksi, 1Tess 1:10, jota apostoli sitten täydensi opetuksellaan 4:13-5:10. Puoli vuosisataa myöhemmin kirjoitettu Joh sisältää erilaista opetusta. Pääpaino on siinä tuomiossa ja iankaikkisessa elämässä, joka tulee todellisuudeksi jo tämän elämän aikana, silloin kun kohdataan Jeesus julistetussa sanassa. Se ei merkitse, että olisi lakattu odottamasta Kristuksen paluuta, kuolleiden herättämistä ja tulevaa tuomiota, mutta odotusajan pidentyminen on saanut kirjoittajan korostamaan sitä, mikä jo on tapahtunut ja mikä jatkuvasti tapahtuu. Joh 21 on kirjoitettu ja Joh on julkaistu tilanteessa, jossa viimeinen Jeesuksen opetuslapsista oli kuollut eikä parusia - "veljien" pettymykseksi - vielääkään ollut tapahtunut. 2Piet 3 osoittaa, että Paavalin kirjeiden sisältämä lähiodotus tuotti jo

myöhäisapostoliselle kirkolle vaikeuksia. UT:n sisällä tapahtuva kehitys lähiodotuksesta toisin painottuvaan eskatologiaan sekä eskatologian syrjäytyminen koko julistusta ja opetusta hallitsevasta asemastaan näyttää todistavan alkuperäistä apostolista opetusta vastaan, mutta kirkko on siinäkin nähnyt Pyhän Hengen ohjausta.

2.2.1.6. Pyhä Kolminaisuus

Tähän asti on puhuttu siitä, miten Pyhä Henki on apostolisessa kirkossa kirkastanut Jumalan Poikaa, auttanut yhä paremmin ymmärtämään hänen sanojaan ja tekojaan. Samalla kristityt ovat oppineet tuntemaan Pyhää Henkeä itseään ja hänen suhdettaan Isään ja Poikaan.

UT ei vielä sisällä erityistä kolminaisuusoppia, mutta erilaisissa kaavoissa Isä, Poika ja Henki mainitaan rinnan. Niistä mainittakoon kolme: 2Kor 13:n loppusiunaus ("Herran Jeesuksen Kristuksen armo, Jumalan rakkaus ja Pyhän Hengen yhteys"), Mt 28:n kastekäskeä ("Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen") sekä tunnustuksenomainen teksti Ef 4:4-6, josta erottuvat sanat "yksi Henki", "yksi on Herra", "yksi on Jumala, kaikkien Isä". Lisäksi on useita tekstejä, joissa puhutaan Isästä, Pojasta ja Hengestä. Rm 8:26s, 34, Joh 14:26 ja 16:5-15 ovat niistä esimerkkejä. Vaikka kirkon oppia Pyhästä Kolminaisuudesta ei voi sellaisenaan lukea UT:sta, juuri UT:n tekstit ovat pakottaneet kirkon miettimään Isän, Pojan ja Hengen suhdetta toisiinsa ja Jumalan ykseyttä. Kaikin kohdin kirkko ei ole vielä löytänyt kaavaa, jota se yksimielisesti voisi käyttää opetuksessaan.

2.2.1.7. Kaanonin muotoutuminen

Myöhempi kirkko on nähnyt saman Hengen vaikutusta UT:n kirjavalikoiman synnyssä. Niinpä sen sisällöstä ei pidä valikoida osia vaan se kaikki yhdessä sisältää meille tarpeellisen "koko totuuden". Kaaonin muodostuessa pääprinsiippinä oli kirjoitusten historiallinen ja opillinen apostolisuus: ensimmäisen ja toisen sukupolven tuotteille annettiin erikoisasema, koska katsottiin että Pyhä Henki oli johtanut jo alkuaan kirkon tuntemaan "koko totuuden", niin että myöhemmän ajan hyvään kirjallisuutta voitiin mitata apostolisen ajan kirjoituksilla (kr. *kanon* 'mittaruoko'). Myöhemmän ajan kristittyjä Henki ei ohjaa samalla tavalla löytämään uutta totuutta, vaan hän auttaa heitä syventymään tai palaamaan apostolisen ajan oppimaan totuuteen. Uudet profeetalliset ilmoitukset ja myös kirkolliskokousten sinänsä välttämättömät uusia tilanteita koskevat päätökset on alistettava Raamatun tarkastettaviksi ja tarkistettaviksi.

2.2.2. Kaikki opin kehitys ei ole Pyhän Hengen työtä

Joh 16:13 on siis osoittautunut tärkeäksi, mutta se on ollut myös vaarallinen jae.

Toisaalta se antaa oikeutuksen sille teologiselle työlle, jota jo apostolit ja muut ensimmäiset kristityt harjoittivat suhteuttaessaan omia kokemuksiaan VT:n teksteihin, ja sille, mitä vielä evankelista Johannes teki opettaessaan oppilaitaan ja kirjoittaessaan Joh:ia, sekä vihdoinkin sillekin teologien uurastukselle, joka on tuottanut UT:n moninaisille teksteille rakentuvan yhtenäisen kirkollisen opetuksen.

Mutta toisaalta siinä jakeessa on nähty oikeutus väärien profeettojen ilmoituksille, Montanuksesta (n.v.157) Muhammediin ja meidän aikaamme asti. Varmaan jo ne Johanneksen oppilaat, jotka 2Joh 9:n mukaan tahtoivat "mennä edemmäksi" (*proagon*, suomennettu "tuoda ... lisää") Kristuksen opetuksesta, uskoivat olevansa Hengen ohjaamia progressiivisia, edistyksellisiä kristittyjä. Heitä

11.

varoittaakseen sama Johannes joutui tähdentämään kerran saadussa opetuksessa pysymistä (*menein*) sekä opin tarkkaa säilyttämistä ja noudattamista (*terein*). Tällä jakeella on siitä huolimatta perusteltu myös myöhemmän kirkon vailla raamatullista pohjaa laatimia uusia oppeja.

2.2.3. Mistä tunnistamme oikean opetuksen?

Ymmärtääksemme Joh 16:13:n alkuperäisen tarkoituksen oikein, se on luettava kontekstissaan. J.14: "Hän kirkastaa minut" on sen tärkeä täsmennys, koska tämä lause sisältää kaiken aidon Pyhän Hengen antaman opetuksen sisäisen kriteerin. "Kirkastaa", *doxasei*, merkitsee kirkkauden eli kunnian (*doxa* merkitsee kumpaakin) antamista, Jeesukselle ja hänen kauttaan Isälle.

Raamatun kaksiosaisen kaanonin hyväksyessään kirkko väittää, että VT tähtää Kristukseen ja UT julistaa Kristusta, ja näin se väittää Kristuksen kunniaksi ja siten Jumalan kunniaksi. Samalla kirkko suostuu siihen, että jokainen raamatuntulkinta, joka asettaa Kristuksen tilalle jotakin muuta eli joka kaventaa Kristuksen kunniaa, on ilman Hengen vaikutusta syntynyt ja Hengen työtä vastustava. Koska Kristuksen kirkkaus loisti (erityisesti Joh:n mukaan) nimenomaan ristiltä, määräytyy kaanonin kirjoitusten keskinäinen suhde sen perusteella, kuinka sen eri osat täyttävät tätä Pyhän Hengen tehtävää, Kristuksen ristinkuoleman merkityksen kirkastamista ja sen tärkeyden osoittamista.

Joh 16:14 on siis välttämätön edellisen jakeen täsmentäjä. Sellaiset uudet opettajat, jotka muka tulkitsevat apostolista oppia mutta puhuvat omiaan, tunnistaa eritoten siitä, että heidän opetuksensa himmentää, jopa pimentää Kristuksen ja erityisesti Kristuksen kuoleman kunnian eikä siksi voi olla Pyhän Hengen inspiroimaa. Jeesus kirkasti Jumalan eli toi kaikessa julki Isän kunnian, Henki taas kirkastaa apostolisen sanan välityksellä Jeesusta. Tämä jatkumo on oikean Hengen tuntomerkki. Tämä jae riittää oikeastaan torjumaan edellisen jakeen virheellisen tulkin. Sellaiset kirkon ulkopuolella (islam) tai sen sisällä (esim. kirkolliskokouksissa) syntyneet uudet opetukset, jotka eivät kirkasta vaan himmentävät Kristuksen ja erityisesti hänen kuolemansa arvoa, eivät voi olla apostolisen opin legitiimiä kehitystä, Jumalan Hengen ohjauksessa syntyneitä. Kirkkomme tunnustuskirjat, erityisesti Melankhthonin laatimat, vetoavatkin tavan takaa juuri tähän seikkaan vastustaessaan Rooman kirkon Raamattuun perustumattomia opetuksia.

APOSTOLINEN OPETUS UUDESSA TESTAMENTISSA JA VANHASSA KIRKOSSA

Jukka Thurén

1. Apostolinen opetus UT:ssa

1.1. Apostoli¹

UT:n apostoli-käsite ei selity *apostolos* sanan yleiskreikkalaisen käytön pohjalta ('saatekirje', 'passi', 'rahtilaiva' jne., vain kahdesti Herodotoksella 'lähetti'). Lähemmäksi tulee rabbiininen *shaluach/shaliach*. Sana tarkoitti temppelin hävityksen jälkeen juutalaisten synedrionin lähettämiä ja valtuuttamia tarkastajia ja rahankerääjiä. Shaliach ja apostolos -käsitteiden yhteiset juuret ovat lähi-idän ikivanhassa valtuutettu-instituutiossa, jonka pääperiaatteen Mishna Berakot 5:5 ilmaisee nasevasti: "Valtuutettu on kuin hänen valtuuttajansa."

Kreikankielisestä ympäristöstä poiketen UT siis käyttää *apostolos* sanaa ihmisistä: läheteistä, lähettiläistä, valtuutetuista. Origenes määrittelee käsitteen, Joh. komm. 32,17: "Jokainen, jonka joku on lähettänyt, on lähettäjänsä *apostolos*." Useimmin (Origeneksellakin!) sana kuitenkin tarkoittaa vain tiettyjä Jumalan ja Kristuksen valtuuttamia ja lähettämiä henkilöitä. UT:sta löytyy kolmekin toisistaan poikkeavaa, joskaan ei täysin erillistä apostolikäsitettä, joista yksi pääsi kirkon kielessä lähes vallitsevaksi.

1.1.1. Apostoli on ylösnousseen Kristuksen lähettämä ja valtuuttama henkilö

1Kor 15:7-9: "Sen jälkeen hän näyttäytyi ... kaikille apostoleille. Mutta kaikkein viimeiseksi hän näyttäytyi minullekin ... Minä olen apostoleista halvin." Paavali on oppinut yhteisestä perinteestä, että Kristus on ilmestynyt "kaikille apostoleille", millä hän ei tarkoita vain "niitä kahtatoista" (j.5), vaan laajempaa mutta silti tarkoin rajattua piiriä. "Kaikki apostolit" eivät varmaan olleet Jeesuksen ilmestyessä sattumalta samalla kertaa paikalla, vaan heidän apostolisuutensa perustui juuri tähän ilmestymiseen: silloin he saivat apostolinvaltuutensa ja -tehtävänsä. Vaikka "kaikki apostolit" on siis Paavalin lainaamassa traditiossa jo suljettu piiri, Paavali sanoo silti apostoliksi itseäänkin, koska hänkin on samalla tavalla saanut Ylösnousseelta erityisen tehtävän, jopa viran; esim. Gal 1:1. Paavali valtuutettiin nimenomaan pakanoiden apostoliksi, minkä myös apostolien kokous n.v.49 totesi. Gal 2:8:n mukaan kahdelle apostoleista tunnustettiin nimittäin erityisasema: Pietari oli valtuutettu juutalaisten, Paavali pakanoiden apostoliksi.

"Apostoli" on siis ilmestyksessä ylösnousseelta Kristukselta tietynlaisen, hyvin keskeisen tehtävän saanut henkilö: Ylösnousseen valtuutettu edustaja.

1.1.2. Apostoli on profeettallis-karismaattinen henkilö, joka osoittaa apostolisuutensa tunnusmerkein

¹ Vrt. Wolfgang A. Bienert, Das Apostelbild der altchristlichen Überlieferung, teoksessa Neutestamentliche Apokryphen in deutscher Übersetzung II, hrsg. W.Schneemelcher, 5 Aufl. 1989, s.6-28.

Evankeliumien todistuksen mukaan Jeesusta verrattiin VT:n profeettoihin ja ihmeiden tekijöihin, mm. Eliaan. Jeesuksen opetuslapsilla on vastineensa VT:n profeetanoppilaissa. Rabbit käyttivät sittemmin *shaliach* sanaa muutamista (ei suinkaan kaikista!) VT:n profeetoista, nimittäin sellaisista jotka olivat vahvistaneet sanansa ihmeillä (Mooses, Elia, Elisa). Nykyinen tutkimus (mm. Geza Vermes) on löytänyt rabbiinien kertomuksia juutalaisista, erityisesti galilealaisista karismaatikoista, jotka suurina rukoilijoina, demonien karkoittajina ja parantajina muistuttivat Jeesusta. UT:ssa Jeesusta itseään sanotaan kuitenkin apostoliksi vain kerran, Hebr 3:1. Jeesuksen edustajilta, apostoleilta, odotettiin profeetallista karismaattisuutta. Myös Ylösnousseen *ilmestysten kokeminen* apostoliuden perusteena liittää tämäntyypin apostolikäsitteen VT:n, juutalaisuuden ja alkukirkon profeetallis-karismaattiseen perinteeseen. Tässä yhteydessä ei siis erityistä Ylösnousseen antamaa *tehtävää* mainita.

2Kor 12:11s mukaan apostolilta edellytettiin mm. ihmeiden tekemistä apostoliuden tunnustekoina. Näin juuri todistivat apostoliutensa Paavalin juutalauskristilliset kilpailijat Korintissa. Mutta Paavalikin on tunnusteoilla osoittanut olevansa oikea apostoli, vrt. Rm 15:18s.

1.1.3. Apostoli on tulevan Israelin hallitsija sekä Jeesuksen sanojen ja tekojen valittu todistaja

Luukas kunnioittaa suuresti Paavalia, mutta sanoo häntä apostoliksi vain kerran ja varaa sen nimityksen muuten "niille kahdelletoista", joiden alkuperäisenä, Jeesuksen jo ennen kuolemaansa antamana tehtävänä oli ollut edustaa ja hallita tulevan aikakauden eli maailman Israelia. Näiden Israelin kahdentoista sukukunnan symbolien piiriä täydennettiin Juudaksen kuoltua yhdellä niistä opetuslapsista, jotka olivat olleet Jeesuksen seurassa aina Johanneksen kasteesta Jeesuksen taivaaseenastumiseen saakka (Ap t 1:21-26).

Näin apostolit osasivat oman kuulemansa ja näkemänsä perusteella kertoa Jeesuksen opetuksesta ja teoista. He myös takasivat sen, että ylösnousset todella oli sama Jeesus, joka oli vaikuttanut Israelin kansan keskellä. Kaikki Jeesuksen oppilaat eivät olleet apostoleja tässä mielessä, eivät liioin kaikki karismaatikot, eivätkä edes kaikki Ylösnousseen valtuuttamat. Seurakunta ja arpa valitsivat Mattiaksen Juudaksen tilalle, ei Ylösnousset itse ilmestyessään. Ihmeilläään Mattiaksen ei tarvinnut todistaa apostoliuttaan.

1.1.4. Eri apostolikäsitteet eivät sulje toisiaan pois

Olemme jo nähneet, että Paavali on apostoli ylösnousseen Kristuksen antaman kutsun perusteella, mutta hänet voitiin tunnistaa myös saamistaan armolahjoista. Hän on kyllä ylösnousemuksen todistaja, mutta hän ei ole seurannut Jeesus Nasaretilaista. Hän asettuu niiden rinnalle, jotka jo ennen häntä olivat olleet apostoleita, sekä Pietarin tai kahdentoista apostolin rinnalle että laajemman piirin joukkoon (Rm 16:7). Pietarin tai "niiden kahdentoista" apostolinvirkaa hän ei missään kiistä, mutta kun karismaattiset "superapostolit" repivät hänen perustamaansa seurakuntaa, hän pitää heitä pseudoapostoleina, vaikkei voikaan kiistää heidän apostoliuttaan muilla perusteilla. Muistot Jeesuksen opetuksista ja kyky tehdä ihmeitä ovat hänen mielestään - ja sitten kirkon vakaumuksen mukaan - heikompia apostoliuden tuntomerkkejä kuin Ylösnousseelta ilmestyksessä saatu tehtävä ja sen perusteella tapahtunut seurakunnan perustaminen.

Apostolisen ajan lopulla syntynyt Johanneksen evankeliumi ei käytä opetuslapsista nimitystä apostoli (13:16 on vertaus profaanista ympäristöstä, jota kyllä sovelletaan opetuslapsiin). Sitä enemmän puhutaan heidän lähettämisestään eli valtuuttamisestaan (verbit *pempo*, *apostello*). Jeesuksesta voivat - Joh:n kuten Ap t:nkin mukaan - viime kädessä todistaa ainoastaan ne, jotka ovat "alusta asti" olleet Jeesuksen kanssa. Heidän todistukseensa yhdistyy Pyhän Hengen todistus, 15:26s. Ylösnousseena Jeesus on vahvistanut näille jo aikaisemmin antamansa tehtävän: "Niin kuin Isä on lähettänyt minut, niin lähetän minä teidät" (20:21). He tekevät jopa suurempia tunnustekoja kuin Jeesus (mutta tarkoittaako se ihmeitä? eikö se tarkoita julistuksen synnyttämää uskoa?).

1.2. Apostolit ja UT

Käymättä läpi kaikkia UT:n kirjoja toteamme nyt, millä tavoin edellä esitellyt apostolikäsitteet ovat jättäneet jälkensä UT:n kirjakokoelmaan. Miten UT:n eri osat edustavat ja välittävät apostolista opetusta?

1.2.1. Paavalin kirjeet: ylösnousseen Kristuksen virkaansa asettaman pakanoiden opettajan viestejä seurakunnilleen ja kaikille seurakunnille

Paavali kirjoittaa kirjeitään nimenomaan apostolina, virkansa valtuuksin. Hän myös tavan takaa vetoaa valtuuksiinsa, mikä Roomalaiskirjeessä selittyy siitä, että hänen on esittäydyttävä tuntemattomalle seurakunnalle, Gal:ssa ja 2Kor:ssa taas siitä, että hänen apostolinvaltuutensa on kiistetty. Korintissa se oli tapahtunut juutalaiskristillisten "superapostolien" toimesta. Gal:n kuvaama kiista on vielä merkillisempi. Pakanakristillisen kirkon apostolina Paavali kertoo rohjenneensa asettua jopa apostoleista ensimmäistä, juutalaisten apostolia, itseään Pietaria vastaan (Gal 2:11-14). Hän ei tosin moiti Pietaria väärästä opista vaan epäjohtonmukaisuudesta yhteisen uskon soveltamisessa juutalaiskristillisen ja pakanakristillisen seurakunnan suhteisiin. Sen sijaan niillä, joita Paavali kutsuu "valheapostoleiksi" ja "valheveljiksi" on ollut myös Paavalin opetuksesta jyrkästi poikkeavia näkemyksiä apostolisesta opista. Koska kuitenkin myös Pietarin hairahduksesta oli puhuttava judaistista harhaoppia torjuttaessa, on selvää, että Pietarin menettely Antiokiassa merkitsi Paavalin mielestä ainakin väärän opin sallimista, jopa sen edistämistä.²

1Kor 1:2 apostoli tervehtii Korintin kristittyjen lisäksi "kaikkia, jotka eri seuduilla, missä asuvatkin, huutavat avukseen Herramme Jeesuksen Kristuksen nimeä samoin kuin me". Tätä kirjettä ei siis ole tarkoitettu ainoastaan yhden seurakunnan vaan periaatteessa kaikkien kristillisten seurakuntien opiksi ja varoitukseksi. Rm 1:7 ja varsinkin Ef 1:1 ovat käsikirjoituksissa toisinaan ilman kaupungin nimeä. Varsinaisten ns. "katolisten kirjeiden" ohella, jopa ilmeisesti ennen niitä, nämäkin kirjeet (ynnä Hepr) on jo varhain julkaistu kaikkien kristittyjen luettavaksi; ne näyttävät käsikirjoituksissa muodostava erityisen Paavalin kirjoittamien ja kukaties jo julkaisemienkin "katolisten kirjeiden"

² R.Kieffer, *Foi et justification à Antioche. Interprétation d'un conflit*. Lectio Divina 111, 1982.

ryhmän.³ Emme varmaan tee väärin, kun luemme muitakin apostolisia kirjeitä myös meitä varten tarkoitettuina.

Koska meidän seurakuntamme ovat nykyään lähes täysin pakanakristillisiä, kirkoillamme on täysi syy korostaa sitä, että Paavali on asetettu ja apostolien kokouksessa tunnustettu nimenomaan pakanoiden opettajaksi, opettamaan maailman kansoille uskon totuutta (1Tim 2:7). Paavalin kirjeet ovat meidän pakanakristittyjen kannaltamme keskeistä apostolista opetusta.

Paavalin kirjeiden lähettäjinä mainitaan lähes aina muitakin, ja niistä Kol lienee pääosin Timoteuksen laatima Paavalin puolesta ja hänen hyväksymänään. Eräitä muita Paavalin nimissä kulkevia kirjeitä nykyinen tutkimus pitää Paavalin oppilaspiirissä apostolin kuoleman jälkeen syntyneinä. Ne, samoin kuin Luukkaan Apostolien teot, välittävät meille pakanoiden apostolin opetusta sellaisena, kuin se säilyi ja kehittyi hänen oppilaidensa keskuudessa.

1.2.2. Paavalin kirjeet: viisaan karismaatikon, niiden kahdentoista apostolin "veljen" eli kollegan tuotteita

Apostoli Paavali itse usein vetoaa saamaansa armoon, karismaan. 2Pt 3:15s asettaa hänen kirjeensä VT:n rinnalle ("... kuten muitakin pyhiä kirjoituksia"), Pietarin "rakkaan veljen" (eli kanssa-apostolin) kirjeinä, joiden sisältö perustuu hänen karismaansa, "hänelle annettuun viisauteen" - kun taas Pietarin arvovalta perustuu siihen historialliseen seikkaan, että hän on ollut Jeesuksen mukana mm. kirkastusvuorella. Näin siis Paavali kirjeiden kirjoittajana toisaalta luetaan taivaallista viisautta saaneiden karismaatikkojen suureen (ja hiukan epävarmasti rajattavaan) joukkoon, toisaalta hyväksytään kahdentoista apostolin kärke miehen kollegaksi. Tässä yhdistyy siis kaksi apostoli-käsitettä, joista jälkimmäinen pääsi myöhemmin kirkossa vallitsevaksi,

1.2.3. Evankeliumit: apostolinen todistus Jeesuksesta

Evankeliumeista ainoastaan Joh (21:24) vakuuttaa olevansa valtuutetun silminnäkijän todistusta Jeesuksesta. Se ulottuu Johannes Kastajan ajoista Jeesuksen ylösnousemukseen asti, siis koko siihen ajanjaksoon, joka apostolien myös Luukkaan mukaan oli omasta kokemuksestaan tunnettava, Ap t 1. Tavalla tai toisella Joh näyttää perustuvan apostoli Johanneksen, Sebedeuksen pojan, opetukseen ja todistukseen; Joh:ssa on kuitenkin myös redaktorilla ("me") oma osuutensa. Jo Eirenaios ajatteli n.v. 180, että varsinainen kirjoittaja oli Johannes Sebedeuksen poika, yksi niistä kahdestatoista apostolista, mutta Ignatioksen ja Papiaksen (2.vs:n alussa) sekä Polykrateksen (v.190) teksteistä päätellen asia ei kuitenkaan ollut toisella vuosisadalla aivan selvä, sillä evankelistaa sanottiin myös (evankeliumin oman kielenkäytön mukaisesti) "opetuslapseksi", "todistajaksi ja opettajaksi" sekä ilmeisesti "vanhukseksi" - ei apostoliksi.

Lk on apostolien ja muiden "sanan palvelijoiden" todistukseen pohjautuva historioitsijan teos (Lk 1:1-4). Mk näyttää sittenkin - vaikka asiaa edelleen yleisesti epäillään - säilyttävän apostoli Pietarin kertomaa muistitietoa Jeesuksesta, kuten piispa Papias Johannes-vanhukselta saamansa tiedon mukaan väitti. Mt sitä vastoin

³ David Trobisch, Die Entstehung der Paulusbriefsammlung, Freiburg/Göttingen, 1989.

ei nykyisen käsityksen mukaan ole se apostoli Matteuksen arameaksi laatima Jeesuksen sanojen kokoelma, josta Papias puhuu, vaan näyttää pikemminkin syntyneen Antiokiassa varjellun ja harjoitetun opetuksen (ks. jo Ap t 13:1) kodifikaatioksi.

Tämän mukaan siis toisaalta Mk, toisaalta Joh ovat evankeliumeista välittömminkin apostolista alkuperää. Mk pohjautuu Pietarin, Joh Johannes Sebedeuksen pojan opetukseen.⁴ Yhdessä ne suorimmin osoittavat, miten opettivat Jeesuksesta ne, jotka olivat Jeesus Nasaretilaisen vaikutuksen ja ylösnousemuksen apostolisia todistajia. Tämä ei tietenkään sulje pois sitä, että muutkin evankeliumit (ja muut UT:n kirjat) ovat säilyttäneet apostolien todistusta ja opetusta Jeesuksesta.

1.3. Kuinka ja mitä apostolit opettivat

Jos Papias ja hänelle tietoa välittänyt Vanhus Johannes siis ovat oikeassa, Markus on tallentanut evankeliumiinsa katkelmia Pietarin opetuspuheista. Joh taas pohjautunee homiloihin, joiden avulla apostoli Johannes, Sebedeuksen poika, on "koulussaan" opettanut oppilaitaan. Luukas sanoo panevansa kirjaan ja siten varmentavansa sitä, mitä Teofilokselle on jo suullisesti opetettu. Mt lieene tarkoitettu oppikirjaksi. Useissa osissa kirkkoa on siis apostolien ajoista asti opetettu Jeesuksen elämästä, puheista, teoista, kuolemasta ja ylösnousemuksesta siihen tapaan kuin evankeliumit tätä opetusta tallentavat. Kertova, narratiivinen, opetus näyttää olevan kaiken apostolisen opetuksen runko.

Eniten meille kerrotaan apostoli Paavalin opetustoiminnasta. Paavali on Ap t:n mukaan toiminut vuosikaudet Antiokiassa näiden samojen asioiden opettajana, ja myöhemmin hän on opettanut perustamiaan seurakuntia. Hänen seurakunnissaan on jo varhain ollut miehiä erityisessä "opettajan" tehtävässä. Luukas kuvaa Ap t 19:8-19;20:18-35 hänen opetustoimintaansa Efesoksessa: hän opetti kolmessa vuodessa seurakuntalaisille "Jumalan koko pelastussuunnitelman (*boule*)". Erään nähtävästi paikalliseen muistitietoon perustuvan lukutavan mukaan Paavali opetti seurakuntalaisiaan ja koulutti uusia työntekijöitä siestan aikana, reetorikoululaisten ollessa tauolla!

Apostolin kirjeet joskus kertaavat, joskus täydentävät hänen suullista julistustaan ja opetustaan, mutta aivan varmasti hän on suullisesti opettanut myös paljon sellaista, mihin hän ei tule säilyneissä kirjeissään viitanneeksi. Apostolin julistus ja opetus esitettiin ja parhaassa tapauksessa otettiin vastaan "ei ihmisten sanana vaan Jumalan omana sanana", 1Tess 2:13. Paavali opetti tietoisesti myös käytöksellään. Apostolin esimerkin seuraaminen oli Herran esikuvan noudattamista, 1:6.

Ulkoa on opittu ainakin "evankeliumi" Jeesuksen kuolemasta ja ylösnousemuksesta 1Kor 15:3-7.⁵ Tarkoin on kristityille opetettu myös ehtoollisen asetussanat ja niiden yhteydessä kärsimyshistoriaa (koskapa apostoli edellyttää tunnetuksi "sen yön jolloin Jeesus kavallettiin") 1Kor 11:23-26.

⁴ Tämä näkemys ei ole ollenkaan yleinen eksegeettien keskuudessa. Perustan sen Martin Hengelin useissa teoksissa esittämään materiaaliin.

⁵ Tämä evankeliumi-käsite on sisällöltään paljon suppeampi kuin synoptikkojen (ja Joh:n) ja erilainen kuin Paavalin oma.

Kristologiaa on opittu enemmän hymnejä laulamalla (Fil 2, Kol 1, 1Tim 3:16, Joh 1:1-18; vrt. Pliniuksen kirje Trajanukselle) kuin tietoisesti opettamalla ja käsitteitä erittelemällä.

Kasteen merkityksestä on kaikille kastetuille mm. opetettu, että he ovat Jumalan lapsina myös hänen valtakuntansa perillisiä mutta että vääryyden tekijät eivät valtakuntaa sittenkään peri (1Kor 6:9s, Gal 5:19-21, Ef 5:5).⁶ Kartettavasta vääryydestä on kasteoppilaille ja kastetuille lueteltu lukuisia esimerkkejä.

Taloudellista ja seksuaalista moraalia on opetettu varsinkin entisille pakanoille (1Kor). Kirjeiden loppupareneesit toistellavat suullisen opetuksen ydinkohtia. 1Tess 4:2: "Tiedättehän, mitä käskyjä me Herran Jeesuksen puolesta olemme teille antaneet." Synagogaa lähellä eläneille on opetettu, etteivät juutalaisten ruokasäännöt ja kalenteri sido kristittyjä.

Room 14 muistuttaa apostolin puheita omille seurakunnilleen. Sen j.14 olisi suomalaisen Raamatunkäännöskomitean käännösehdotuksen mukaan tulkittava seuraavasti: "Herran Jeesuksen opetuksen perusteella tiedän varmasti, ettei mikään ole sinänsä epäpuhdasta ..."⁷

Seurakuntalaisten esiin tuomiin käyttäytymisongelmiin apostoli on etsinyt vastauksia Jeesuksen sanoista (esim. avioero, ruokien puhtaus), VT:sta ja omasta Hengen valaisemasta ajattelustaan. Tessalonikasta apostolin oli - meidän onneksemme! - lähdeittävä kiiruusti, joten hän joutui 1Tess 4:13-5:11 täydentämään eskatologian osalta kirjeopetuksella suullista julistustaan, 1:9s.

Oppia syntisen vanhurskauttamisesta Kristuksen tähden, uskon kautta, on Paavali käsitellyt varsinkin poleemisesti, judaisteja vastustaessaan (Gal, sen jälkikaikuna Rm), ei niinkään didaktis- katekeettisesti, kaikille opetetun "katekismuksen" osana.

Suullisessakin opetuksessa on, kuten kirjeissä, yhä uudestaan muistutettu mieleen sellaista, mikä jo osattiin, mutta kiinnitetty erityistä huomiota sellaisiin asioihin, josta toiset - joko ulkopuoliset tai myös muut kristityt - olivat esittäneet apostolin mielestä virheellisiä, jopa turmiollisia käsityksiä.

Polemiikki on ajan mittaan selventänyt ja kehittänyt myös apostolin omaa ajattelua ja terävöittänyt hänen opetustaan. Paavalin opetus on aluksi ollut lähellä muiden Antiokiassa toimineiden hellenistien opetusta. 1Tess edustaa sitä

⁶ Koska sama kaava esiintyy myös Ignatiuksen kirjeissä, se on Antiokian seurakunnan perinnettä.

⁷ Kirkolliskokous käänsi lopulta kuitenkin: "Herraan Jeesukseen luottaen tiedän varmasti ..."; sanatarkka käännös olisi: "Tiedän ja olen vakuuttunut Herrassa Jeesuksessa".

Gal/5:10; Fil/2:24 ja 2Tess/3:4 lause "Olen vakuuttunut Herrassa" tarkoittanee todellakin Paavalin välitöntä profeettallista varmuutta tai yleisemmin Herraan luottamista (vrt. suomennoksia). Mutta 1Tess/4:1s. sanoo kahdesti, että kristillinen perusopetus on annettu "Herrassa Jeesuksessa", "Herran Jeesuksen puolesta" ja että se sitten "tiedetään". 1Kor/11:23 toistaa erään tällaisen opetuksen kohdan, kertomuksen siitä, kuinka "Herra Jeesus" ennen kuolemaansa asetti ehtoollisen. Sanat "tiedän" ja "Jeesuksessa" osoittavat siis, että kyseessä on seurakunnan perustava kasteopetus, jopa todennäköisesti Jeesuksen oman sanan välittäminen. Sellainen sana on Mark/7:15-23, vrt. esim. Luk/6:4. Sanat "olen vakuuttunut Herrassa" taas korostavat Paavalin apostolista varmuutta siitä, että hän ymmärtää Jeesuksen sanan oikein. Jeesuksen sana ja apostolin valtuus välittää se ovat yhdessä Paavalin opetuksen takeena.

perinteeseen läheisesti liittyen, eikä harhoja vastaan vielä tarvitse taistella. Mutta toimiessaan kauemmin itsenäisenä apostolina Paavali kohtasi uusia ongelmia ja löysi niihin omia, uusia ratkaisuja, jotka sitten ovat antaneet myös hänen vakio-opetukseensa uutta sisältöä.⁸

Nykyään tavallisesti väitetään, että alkukirkon eri ryhmien opeissa olisi ollut suuria eroja. Niinpä siitä, että rekonstruoitavissa oleva Mt:n ja Lk:n yhteinen lähde, ns. Logia-lähde eli Q, ei puhu Jeesuksen kuoleman pelastusmerkityksestä, on päätelty, että sen koonnut ja sitä käyttänyt palestiinalainen seurakunta (ns. Q-seurakunta) ei olisi julistanut pelastusta Jeesuksen kuoleman perusteella. Ei ole kuitenkaan uskottavaa, että tällaista, pelkästään tuon Logia-kokoelman varassa elänyttä seurakuntaa olisi ollut olemassa. Jos on ollut, se ei ole ollut osa *apostolista* kirkkoa.

1Kor 15:11 Paavali ainakin vakuuttaa kaikkien apostolien saarnaavan yksimielisesti Jeesuksen kuolemasta ja ylösnousemuksesta, uskon ytimeistä. Rm 6:17 hän kiittää Jumalaa siitä, että entiset synnin palvelijat Roomassa nyt ovat tulleet kuuliaisiksi "sille opetukselle, jonka ohjattavaksi teidät on uskottu". Vaikka Rooman seurakuntaa tai sikäläisiä kotiseurakuntia ei kukaan kahdestatoista apostolista ollut perustanut, Paavali luotti siihen, että sikäläisiäkin kristittyjä opetettiin oikein, niin että Jumala oli voinut uskoa lapsensa siellä toteutetun opetuksen huostaan eli kasvatettaviksi. Edellytyksenä tietysti on, että apostolinen opetus oli pääosin koko syntyvälle kirkolle yhteistä. Pakanoiden apostolina Paavali kuitenkin rohkeni tuoda oman lisänsä Rooman kristittyjen jo ennestään runsaaseen tietoon, 15.14ss.

2. Apostolinen opetus vanhassa kirkossa

2.1. Käsitteet apostoli ja apostolinen UT:n ajan jälkeen

Vielä Didakhe (n.v. 100) tuntee profeetoista erillisen ryhmän vaeltavia apostoleja. Heitä ei voinut erottaa vääristä apostoleista nimen perusteella, ei heti myöskään opetuksen vaan ainoastaan käyttäytymisen mukaan. He eivät siis olleet alkuapostolien rajoitetun joukon viimeisiä vaan nähtävästi myöhemmin ilmestyksen saaneita karismaatikkoja.

Gnostilaisissa piireissä uusia "apostoleja" esiintyy myöhemminkin (Mani). Muhammedkin uskoi olevansa karismaattinen apostoli (*rasul*), joskaan ei Jeesuksen valtuuttama vaan Jeesustakin ylempi Allahin valtuutettu. Kirkko sen sijaan torjui kaikki nämä myöhemmät ilmestykset ja piti oikeina apostoleina vain lyhyen ajan kuluessa Jeesuksen ylösnousemuksesta tehtävänsä saaneita. Myöskään Did ei päässyt kaanoniin eikä sen epämääräistä apostolikäsitettä kirkossa hyväksytty, ja ironista kyllä se itse säilyi nimellä "**Kahdentoista** apostolin opetus"! Niiden kahdentoista ohella sanottiin myös Paavaliala apostoliksi. Jotkut kirjoittajat jopa tarkoittivat tittelillä *ho apostolos* nimenomaan Paavaliala.

⁸ Mielenkiintoisen esityksen Paavalin opetuksen itsenäistymisestä ja kehityksestä sisältää J.Becker, *Der Apostel der Völker*, Tübingen 1989.

Sana *apostolikos* 'apostolinen' tunnetaan ensiksi perinteestä Ignatios-Polykarpos-Eirenaios. Ignatios noudattaa kirjeiden kirjoittajanakin apostolisia esikuvia (Trall praef.). Hänen kirjeidensä kokoajaa Polykarposta sanotaan "apostoliseksi ja profeettalliseksi opettajaksi" (Mart Polyc 16:2). Eirenaiokselle Polykarpos oli henkilökohtaisesti tuttu, luotettava ensimmäisen vs:n apostolisen oppitradition välittäjä. Gnostilaisten kuviteltuja apostolitraditioita vastaan oli nyt korostettava kontrolloitavissa olevaa, henkilöstä toiseen ja varsinkin piispalta seuraajalle periytyvää apostolista traditiota.

Esikuvia löytyy jo UT:sta: Paavalin puhe Efesoksen vanhimille ja pastoraalikirjeet painottavat sekä apostolimuistojen että apostolisen virkasuksession merkitystä pseudognoosiksen vastustamisessa. Kirkko on säilyttänyt tämän paavalilais-apostolisen tradition mutta torjunut juutalaiskristillisen, alkuapostoleihin vetoavan mutta Paavalia vastaan suunnatun perinteen (sitä on säilynyt mm. pseudoklemensläisessä kirjallisuudessa).

Mm. Tertullianus painotti kaikkien hyvin tunnettujen apostolien ja heidän seuraajiensa kautta kulkevan tradition tärkeyttä. Markionia ja gnostikkoja vastustettaessa jouduttiin korostamaan sekä apostolisen opetuksen *täyteläisyyttä* että sen *aitoutta*: kirkon apostolisuuden perustaksi ei riitä yksin Paavali, erityisesti ei Markionin karsima Paavali, eivätkä siihen tietenkään kelpaa gnostilaiset pseudoapostoliset tekstit.

Kirkon oppi kiteytyi jo marttyyrikirkon aikana Roomassa ns. Apostoliseksi uskontunnustukseksi. Nicaenum mainitsee apostolisuuden, apostolien Jeesukselta välittämän perinteen, yhtenä oikean kirkon tuntomerkinä. Uskontunnustusten rakenne on saatu kehkeytyvästä kolminaisuusopista, jonka perusteet löytyvät apostolien (lähinnä Paavali ja Johannes) teksteistä, vaikka tunnustus ja opetus ovat tältä osin täsmentyneet vasta myöhemmin.

Didakhe eli "Kahdentoista apostolin opetus" säilyttää varmasti ikivanhaa ainesta, osaksi todellakin apostolien ajoilta - mutta hyvin yksipuolisen valikoiman. Hippolytos kirjasi 200-luvulla Rooman seurakunnan vanhaa käytäntöä "apostolisena traditiona". 300-luvulle asti syntyi yhä uusia "apostolisia" kirkkojärjestyksiä, joiden ohjeiden apostolisuudesta ei ole takeita.

Toisella ja kolmannella vs:lla kirjoitettiin apostoleista ja heidän nimissään kirkkojärjestyksien lisäksi valtaisa määrä muuta uutta "apostolista" kirjallisuutta. Osa siitä oli gnostilaista, osa gnostikkoja vastaan suunnattua pseudonyymistä kirjallisuutta (esim. Epistula apostolorum), osa muuten vain apostolien maineen lisäämiseksi laadittuja "apostolien tekoja" (mm. Paavalin ja Teklan sekä Tuomaan teot). Vaatii tarkkaa kriittistä tutkimusta, jos haluamme tästä tekstimassasta erottaa hitusenkaan aitoa apostolista traditiota. Kirjojen apostolisuuden koetteleminen tuotti vanhan kirkon aikana tulokseksi UT:n kaanonin, jonka rajat vakiintuivat neljännessä vs:lla.

2.2. Apostolien opetus ja apostolinen opetus

2.2.1. Pyhä Henki johdattaa apostolista kirkkoa koko totuuteen

Valtuutetulla on oikeus itsenäisesti toimia hänelle uskotun tehtävän suorittamiseksi. Jeesus lupasi apostoleilleen Pyhän Hengen takaamaan, että he todella osaavat tehdä ratkaisunsa ja esittää asiansa totuuden mukaisesti. Tästä puhuu Joh 16:13, joskin tekstin muoto jonkin verran vaihtelee.

1/8C

Parhaat nykyiset tekstijulkaisut hyväksyvät sekä idässä (mm. codex Sinaiticus) että lännessä (mm. c. Bezae, Itala) säilyneen tekstin: "Totuuden Henki ... on johdettava teitä koko totuudella/totuudessa" (*en tei aletheiai pasei*), siis niin että opetuslapset pysyvät koko totuudessa. Oma uusi käännöksemme kuitenkin noudattaa bysanttilaista tekstiä *eis ten aletheian pasan*: "... johtaa teidät tuntemaan koko totuuden". Tätä tekstimuotoa tukee nimittäin edeltävä konteksti: Jeesus itse ei voinut opettaa opetuslapsilleen kaikkea, koska nämä eivät vielä pystyneet ottamaan kaikkea vastaan. Joh ilmoittanee näillä sanoilla, että myös siinä evankeliumikirjassa on sellaista totuuden Hengen opettamaa asiaa, jota historiallinen Jeesus ei vielä voinut antaa oppilailleen tiedoksi.

Apostolien opetus kehittyi jo heidän elinaikanaan. Tarkastelemme siitä joitakin esimerkkejä.

2.2.1.1. Kristologia

Apostolien aikana, parissa vuosikymmenessä, oppi Kristuksesta ja hänen pelastustyöstään kehittyi varsin valmiiksi. Lähtökohtana oli Jeesuksen opetus, kuolema ja ylösnousemus, taustana pääasiassa VT ja kehityksen oikeasuuntaisuuden takaajana seurakunnassa vaikuttava Pyhä Henki. Myöhempi apostolinen kirkko sitten harhaoppeja torjuessaan yhdenmukaisti opetusta ja selvensi käsitteitä, kunnes lopulta päädyttiin esim. Nikaian tunnustukseen ja sitäkin myöhempiin oppilauseelmiin. Esimerkkejä:

Jeesus oli puhutellut Jumalaa nimellä Isä (*abba*) ja viitannut VT:n ja juutalaisuuden viisaus-traditioihin. Apostolit (Paavalin ja Johanneksen välittämät traditiot) osasivat jo hyvin pian puhua *Jumalan iankaikkisen Pojan* osuudesta luomiseen, niin kuin ennen oli puhuttu Viisaudesta luojana. Mm. Joh 1:n Logos-hymnin pohjalta kehittyivät sitten aikanaan monet Nikaian tunnustuksen formelit.

Jeesus oli suostunut siihen, että häntä (kuten muitakin opettajia ja karismaatikkoja) puhuteltiin "herraksi" (*mari, marana - kyrie*). Hän oli myös antanut ymmärtää, että hänen arvovaltansa oli jopa Mooseksen arvovaltaa väkevämpi, hän oli VT:ssa säädetyn sapatinkin "herra". Alkuseurakunta huusi hänelle taivaaseen: *marana ta, "Herramme, tule!"* Jo Fil 2:n hymni soveltaa Jeesukseen sellaisen VT:n *kyrios*-tunnustuksen, joka oli VT:ssa osoitettu Jahvelle. Myöhempi apostolinen kirkko on joutunut paljon tutkimaan sitä, että Isä on Herra ja Poika on Herra - mutta silti meillä on vain yksi Herra Jumala (lännen kirkossa erit. ns. Athanasioksen tunnustus).

Kukaan ei Golgatalla liene epäillyt sitä, että ristillä riippuva Jeesus Nasaretilainen oli *ihminen, lihaa ja verta*. Mutta jo 1Joh joutuu ns. dokeetteja vastaan muistutamaan siitä, että juuri tämä Jeesus on Kristus. Jumalan Poika on todella lihaan tullut ja kuoleman kärsinyt. Apostolisen opin varjelijat ovat sittemmin paremmalla tai huonommalla menestyksellä puolustaneet Jeesuksen tosi ihmisyyttä ja hänen ruumiinsa todellista aineellisuutta.

Luukas on tallettanut primitiivisiä, juutalaisia hymnejä (Marian ja Sakariaan kiitosvirret), jotka ylistävät Jumalan tekemää valtavaa ihmettä, messiaslapsen sikiämistä. Jeesus on kasvanut näiden hymnien synty-ympäristössä. Lk ja Mt tämentävät alkukertomuksissaan sen ihmeen luonteen: messiaslapsen alkuna oli *neitseellinen sikiäminen*. Sillä tavoin nämä tekstit selittävät sen, että ihminen Jeesus on Jumalan Poika. Hepr ja Joh mutta jo myös Paavalin oppima traditio julistavat sen sijaan Jumalan Pojan *pre-eksistenssiä*, mutta eivät mainitse Marian neitsyyttä. Säilyneet apostolisen ajan tekstit eivät siis selitä Jeesuksen alkuperää kaikki samalla tavalla. Mutta jo Ignatioksesta saakka apostolien seuraajat ovat

osanneet yhdistää pre-eksistenssin ja neitseellisen sikiämisen: ne kuuluvat yhteen, eivät sulje toisiaan pois.

2.2.1.2. Soteriologia

Jeesus on ehtoollista asettaessaan antanut ymmärtää kuolevansa toisten puolesta, hyväksi (*hyper*) ja siten vihkivänsä eli vahvistavansa uuden liiton. 1Kor 15:n ikivanhassa julistuskaavassa Jeesuksen kuoleman merkitystä täsmennetään: se tapahtui meidän syntiemme tähden, niiden poistamiseksi. Apostolit ovat varhain tulkinneet Jeesuksen kuoleman uhriksi, lähinnä pääsiäisen (1Kor 5:7) ja suuren sovituspäivän (Hepr, mutta myös jo Paavalin Room 3:24s lainaama traditio) uhriksi, syntiuhriksi kaikkien ihmisten puolesta. Jes 53:n ja psalmien valossa se on jo apostolien aikana ymmärretty myös viattoman vanhurskaan rangaistuskärsimyksiksi syyllisten asemesta. Saatana on sen perusteella menettänyt syyttäjän oikeutensa, asemansa taivaassa.

Apostolinen kirkko on tästä perusvakaumuksesta lähtien kehitellyt sovitusoppiaan. Niinpä jo UT puhuu mm. sovituksista (*hilasmos*), sovinnosta (*katallage*), lunastuksesta (*apolytrosis*), vanhurskauttamisesta (*dikaiosis*), niin että nämä käsitteet ilmaisevat saman asian, mutta eri näkökulmista. Samallakin käsitteellä voi olla eri aspekteja: lunastus tuo mieleen orjan vapauttamisen ja Israelin vapauttamisen Egyptistä; vanhurskauttamisella on forenssinen ja partisipatorinen puolensa.⁹

Vanhassa kirkossa apostolista soteriologiaa opetettiin yhä uusin muodoin. Niinpä 1Pt:n ohimennen mainitsema Kristuksen laskeutuminen Haadekseen voitiin kuvata dramaattisesti taisteluna turmiovaltoja vastaan, helvetin porttien väkivaltaisena murtamisena tai sitten oikeustaisteluna, jossa Kristus osoitti jo kuolemalla maksaneensa ihmisten syntivelan ja vaati siihen vedoten Saatanaa vapauttamaan vankeudessa olevat sielut.

2.2.1.3. Vanhan testamentin tulkitseminen

Jeesus itse oli milloin selvemmin, milloin peitetymmin puhunut ja toiminut niin, että hänet ymmärrettiin oikein vain VT:n taustaa vasten. Ikivanha traditio 1Kor 15:ssä väittää nimenomaan, että hänen kuolemansa ja ylösnousemuksensa tapahtuivat "kirjoitusten mukaan" eli "niin kuin oli kirjoitettu", mikä vielä toistetaan Nicaenumissa. Mutta mitä kirjoituksia tarkoitetaan? Erityisesti Mt, Lk, Joh löytävät VT:sta suuren määrän kohtia, jotka toteutuivat Jeesuksen elämässä ja kuolemassa. Aivan ilmeisesti apostoleilla on ollut keskeinen osuus näiden kirjoitusten löytämisessä ja tulkitsemisessä. Mutta kaikkea ei ole vielä UT:ssa. Esim. sellaiset Kristuksen kuolemaan liittyvät kohdat kuin 1Moos 3:15 ja Ps 22:17 näyttävät kirkossa löydetyn vasta myöhemmin. Joskin innokas raamattutodisteiden etsintä on usein vienyt väkinäisiinkin tulkintoihin, itse pyrkimys etsiä ennustuksia, lupauksia, typoksia ja analogioita VT:sta on aidon apostolisen perinteen vaalimista. Jos meillä kerran on sama Jumala kuin patriarkoilla ja Israelilla ja mekin olemme hänen kansaansa, on luonnollista, että tämän saman Jumalan kansan historiassa moni asia jatkuu ja samankaltaiset ilmiöt toistuvat. Koska kuitenkin liittoja/testamentteja on kaksi, joista uusi eli jälkimmäinen on sekä VT:n että UT:n mukaan parempi, edellisen korvaava, on apostolien ajoista asti kiistelty siitä, mikä VT:ssa koskee välittömästi vielä uuden liiton kansaa, mikä ei. Markion väisti tätä

⁹ Lähemmin J.Thurén, *Sovituspaikka ja sovinto*, Tampere 1991.

tutkimisen ja pohtimisen vaivaa, kiinnitti huomionsa vain testamenttien välisiin eroihin, joutui kiistämään Jumalan ykseyden - ja ajautui apostolisen kirkon vakaumuksen mukaan pahasti harhaan.

Mooseksen laki ja profeettojen sanat tarvitsivat alun alkaen tulkitsemista. Niinpä Joh:n mukaan juutalaiset lukivat omia pyhiä kirjoituksiaan väärin. Tarvittiin Jumalan Sana "eksegeetiksi", selittäjäksi, ennen kuin Jumala opittiin tuntemaan oikein (1:18). Tämä koski myös pyhiä kirjoituksia. Mutta entä Jeesuksen poismenon jälkeen? Säilyisikö oikea ymmärrys - vai oliko sitä edes kaikin kohdin vielä saavutettukaan?

2.2.1.4. Jeesuksen sanojen ja tekojen syvempi ymmärtäminen

Opetuslapsilla oli Jeesuksen sanoissa tuore, mahdollisimman arvovaltainen VT:n ja yleensä Jumalan tahdon tulkinta, mutta jo Joh:n kirjoittamisen aikaan oli ilmeistä, että Jeesus ei ennen kuolemaansa ollut ratkaissut eikä ollut voinutkaan ratkaista kaikkia niitä ongelmia, jotka kävivät polttaviksi vasta hänen kuoltuaan. Vaikka hän Sanana kirkon uskon mukaan tiesi ongelmat ja niiden ratkaisun, opetuslapset eivät rajallisina ihmisinä olisi voineet ottaa kaikkea vastaan, ei edes rakkain opetuslapsi, joka Joh:ssa antaa ymmärtää kuunnelleensa ja ymmärtäneensä Jeesusta paremmin kuin toiset.

Oli välttämätöntä, että opetuslapset eivät jääneet omin päin selittämään Jeesuksen sanoja ja pohtimaan uusia esiin nousevia kysymyksiä, vaan Pyhä Henki oli heidän auttajansa tältäkin osin. Johannekselaisessa seurakunnassa Ilm tallentaa tätä Hengen profeetallista ilmoitusta kirkon tilanteen tulkitsemisen ja eskatologisen julistuksen osalta. Mutta nähtävästi myös Joh:n tekijä aivan tietoisesti kertoo Jeesuksen puheita ja tekoja Hengen ohjaukseen nojautuen, siten että hän ei pelkästään luota muistiinsa, perimätietoon eikä sommittelukykyynsä vaan antaa Hengen vapaasti tuoda hänen mieleensä oikeat sanat, jotka ottavat huomioon sen hetken tilanteen paremmin kuin ne, joita kirjoittaja kykeni muistinsa kätkeistä löytämään, tai kuin nekään, joita Jeesus oli voinut lausua. Sitä tarkoittaa Joh 16:13, johon edellä on viitattu. Sellaisetkin Joh:n sanat, ja erityisesti sellaiset, joita Johannes ei ollut muinoin kuullut historiallisen Jeesuksen suusta, olivat Hengen korotetulta Herralta kuulemaa sanaa.

Vaikka Joh:n sisältämät Jeesuksen puheet ja teot monin tavoin aivan ilmeisesti erosivat syn:n sisältämisestä, toisen vuosisadan kirkko ottikin ne vastaan saman Hengen inspiroimina, saman Herran viestinä kirkolleen, "koko totuuden" luovuttamattomana osana.

2.2.1.5. Eskatologia

UT:n vanhin kirja kuvaa kristillisen lähetyssaarnan ytimekkääksi läpeensä eskatologiseksi julistukseksi, 1Tess 1:10, jota apostoli vielä kirjeessään täydensi eskatologisella erityisopetuksellaan 4:13-5:10. Puoli vuosisataa myöhemmin kirjoitettu Joh sisältää kuitenkin jo varsin erilaista opetusta. Pääpaino on siinä tuomiossa ja iankaikkisessa elämässä, joka tulee todellisuudeksi jo tämän elämän aikana, silloin kun kohdataan Jeesus julistetussa sanassa. Se ei merkitse, että olisi lakattu odottamasta Kristuksen paluuta, kuolleiden herättämistä ja tulevaa tuomiota, mutta ehkäpä odotusajan pidentyminen on saanut kirjoittajan korostamaan sitä, mikä jo on tapahtunut ja mikä jatkuvasti tapahtuu. Joh 21 on kirjoitettu ja koko Joh on julkaistu tilanteessa, jossa viimeinenkin Jeesusta kuulleista opetuslapsista oli kuollut eikä paruuksia - "veljien" pettymykseksi - vieläkään ollut tapahtunut. 2Piet 3 osoittaa, että Paavalin kirjeiden sisältämä lähiodotus tuotti jo myöhäisapos-

toliselle kirkolle vaikeuksia. UT:n sisällä tapahtuva kehitys lähiodotuksesta toisin painottuvaan eskatologiaan sekä eskatologian syrjäytyminen koko julistusta ja opetusta hallitsevasta asemastaan näyttää todistavan alkuperäistä apostolista opetusta vastaan, mutta kirkko on siinäkin nähnyt Pyhän Hengen ohjausta.

2.2.1.6. Pyhä Kolminaisuus

Tähän asti on puhuttu siitä, miten Pyhä Henki on apostolisessa kirkossa kirkastanut Jumalan Poikaa, auttanut yhä paremmin ymmärtämään hänen sanojaan ja tekojaan. Samalla kristityt ovat oppineet tuntemaan Pyhää Henkeä itseään ja hänen suhdettaan Isään ja Poikaan.

UT ei vielä sisällä erityistä kolminaisuusoppia, mutta erilaisissa kaavoissa Isä, Poika ja Henki mainitaan rinnan. Niistä mainittakoon kolme: 2Kor 13:n loppusiunaus ("Herran Jeesuksen Kristuksen armo, Jumalan rakkaus ja Pyhän Hengen yhteys"), Mt 28:n kastekäsky ("Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen") sekä tunnustuksenomainen teksti Ef 4:4-6, josta erottuvat sanat "yksi Henki", "yksi on Herra", "yksi on Jumala, kaikkien Isä". Lisäksi on useita tekstejä, joissa puhutaan Isästä, Pojasta ja Hengestä. Rm 8:26s, 34, Joh 14:26 ja 16:5-15 ovat niistä esimerkkejä. Vaikka kirkon oppia Pyhästä Kolminaisuudesta ei voi sellaisenaan lukea UT:sta, juuri UT:n tekstit ovat pakottaneet kirkon miettimään Isän, Pojan ja Hengen suhdetta toisiinsa ja Jumalan ykseyttä. Kaikin kohdin kirkko ei ole vielä löytänyt kaavaa, jota se yksimielisesti voisi käyttää opetuksessaan (filioque-kiista).

2.2.1.7. Kaanonin muotoutuminen

Myöhempi kirkko on nähnyt saman Hengen vaikutusta UT:n kirjavalikoiman synnyssä. Niinpä sen sisällöstä ei pidä valikoida osia vaan se kaikki yhdessä sisältää meille tarpeellisen "koko totuuden". Kaaonin muodostuessa pääprinsiipinä oli kirjoitusten historiallinen ja opillinen apostolisuus: ensimmäisen ja toisen sukupolven tuotteille annettiin erikoisasema, koska katsottiin että Pyhä Henki oli johtanut jo alkuaan kirkon tuntemaan "koko totuuden", niin että myöhemmän ajan hyvääkin kirjallisuutta voitiin mitata apostolisen ajan kirjoituksilla (kr. *kanon* 'mittaruoko'). Myöhemmän ajan kristittyjä Henki ei ohjaa samalla tavalla löytämään uutta totuutta, vaan hän auttaa heitä syventymään tai palaamaan apostolisen ajan oppimaan totuuteen. Uudet profeettalliset ilmoitukset ja myös kirkolliskokousten sinänsä välttämättömät uusia tilanteita koskevat päätökset on alistettava Raamatun tarkastettaviksi ja tarkistettaviksi.

2.2.2. Kaikki opin kehitys ei ole Pyhän Hengen työtä

Joh 16:13 on siis osoittautunut tärkeäksi, mutta se on ollut myös vaarallinen jae.

Toisaalta se antaa oikeutuksen sille teologiselle työlle, jota jo apostolit ja muut ensimmäiset kristityt harjoittivat suhteuttaessaan omia kokemuksiaan VT:n teksteihin, ja sille, mitä vielä evankelista Johannes teki opettaessaan oppilaitaan ja kirjoittaessaan Joh:ia, sekä vihdoinkin teologien uurastukselle, joka on tuottanut UT:n moninaisille teksteille rakentuvan yhtenäisen kirkollisen opetuksen.

Mutta toisaalta siinä jakeessa on nähty oikeutus väärin profeettojen ilmoituksille, Montanuksesta (n.v.157) Muhammediin ja meidän aikaamme asti. Varmaan jo ne Johanneksen oppilaat, jotka 2Joh 9:n mukaan tahtoivat "mennä edemmäksi" (*proagon*, suomennettu "tuoda ... lisää") Kristuksen opetuksesta, uskoivat olevansa Hengen ohjaamia progressiivisia, edistyksellisiä kristittyjä. Heitä varoittaakseen

sama Johannes joutui tähdentämään kerran saadussa opetuksessa pysymistä (*menein*) sekä opin tarkkaa säilyttämistä ja noudattamista (*terein*). Tällä jakeella on siitä huolimatta perusteltu myös myöhemmän kirkon vailla raamatullista pohjaa laatimia uusia oppeja.

2.2.3. Mistä tunnistamme oikean apostolisen opetuksen?

Ymmärtääksemme Joh 16:13:n alkuperäisen tarkoituksen oikein, se on luettava kontekstissaan. J.14: "Hän kirkastaa minut" on sen tärkeä täsmennys, koska tämä lause sisältää kaiken aidon, Pyhän Hengen antaman opetuksen sisäisen kriteerin. "Kirkastaa", *doxasei*, tarkoittaa kirkkauden eli kunnian¹⁰ antamista, Jeesukselle ja hänen kauttaan Isälle.

Raamatun kaksiosaisen kaanonin hyväksyessään kirkko väittää, että VT tähtää Kristukseen ja UT julistaa Kristusta, ja näin se väittää Kristuksen kunniaksi ja siten Jumalan kunniaksi. Samalla kirkko suostuu siihen, että jokainen raamatun-tulkinta, joka asettaa Kristuksen tilalle jotakin muuta eli joka kaventaa Kristuksen kunniaa, on ilman Hengen vaikutusta syntynyt ja Hengen työtä vastustava. Koska Kristuksen kirkkaus loisti (erityisesti Joh:n mukaan) nimenomaan ristiltä, määräytyy kaanonin kirjoitusten keskinäinen suhde sen perusteella, kuinka sen eri osat täyttävät tätä Pyhän Hengen tehtävää, Kristuksen ristinkuoleman merkityksen kirkastamista ja sen tärkeyden osoittamista.

Joh 16:14 on siis välttämätön edellisen jakeen täsmentäjä. Sellaiset uudet opettajat, jotka muka tulkitsevat apostolista oppia mutta puhuvat omiaan, tunnistaa eritoten siitä, että heidän opetuksensa himmentää, jopa pimentää Kristuksen ja erityisesti Kristuksen kuoleman kunnian eikä siksi voi olla Pyhän Hengen inspiroimaa. Jeesus kirkasti Jumalan eli toi kaikessa julki Isän kunnian, Henki taas kirkastaa apostolisen sanan välityksellä Jeesusta. Tämä jatkumo on oikean Hengen tuntomerkki. Tämä jae riittää oikeastaan torjumaan edellisen jakeen virheellisen tulkinnan. Sellaiset kirkon ulkopuolella (islam) tai sen sisällä (esim. kirkollis-kokouksissa) syntyneet uudet opetukset, jotka eivät kirkasta vaan himmentävät Kristuksen ja erityisesti hänen kuolemansa arvoa, eivät voi olla apostolisen opin legitiimiä kehitystä, Jumalan Hengen ohjauksessa syntyneitä. Kirkkomme tunnustuskirjat, erityisesti Melankhthonin laatimat, vetoavatkin tavan takaa juuri tähän seikkaan vastustaessaan silloisen Rooman kirkon Raamattuun perustumattomia opetuksia.

¹⁰ Kr. *doxa* merkitsee kumppaakin.